

ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΦΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΤΟΣ

ΕΤΟΣ Β΄ | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ 2014 | ΤΕΥΧΟΣ Δ΄

ΑΓΙΟΣ ΣΤΥΡΙΑΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ
ΕΚΔΟΣΙΣ

ΤΕΥΧΟΣ Δ΄

ΕΤΟΣ Β΄

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2014

Έκδότης - Ίδιοκτήτης:

Γερά Μητρόπολις Τριμυθούντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ίδάλιον

Τηλ. : 00357-22527000

Fax : 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Ύπεύθυνος Σύνταξης - Έπιμελητής:

Άνδρέας Ζαχαρίου

Φιλολογική Έπιμέλεια:

Συντακτική Όμάδα του Περιοδικού

ISSN: 2301-2536

Έκτύπωση:

Γραφικές Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ. : 0030 23970 23313

E-mail: melissa@melissaprint.com

*Τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα προέρχονται ἀπὸ τὴ
Συντακτικὴ Όμάδα τοῦ Περιοδικοῦ.*

*Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπό-
λυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων ποὺ ἐκ-
φράζουν.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Πάσχα τῆς ἀφθαρσίας **1**

ΕΟΡΤΙΑ - ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ

Ἡ ταπείνωση στὴ λειτουργικὴ ζωὴ **2**

Ἅ πεντηκοστὸς ψαλμὸς **10**

ΠΑΤΕΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Γνώση Θεοῦ στὸν Θεολογικὸν Β΄
τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου **15**

Τὸ νόημα τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα **19**

ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΑ

Παραμορφώνοντας
τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ **23**

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἡ θεολογία τοῦ πόνου **26**

ΦΙΛΟΚΑΛΙΚΑ

Ἡ Κλίμαξ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου
τοῦ Σιναΐτου **31**

ΠΟΙΚΙΛΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ἅ Λέων Στ΄ ὁ Σοφὸς
καὶ ἡ σύγκλητος **36**

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Πάσχα τῆς ἀφθαρσίας

Τὸ Πάσχα ὡς ὄρος ἔχει τὶς καταβολές του στὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Προφέρεται, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, «κατὰ τὴν ἐκείνων (τῶν Ἑβραίων) φωνήν», ὡς Φάσκα. Δηλώνει δὲ τὴ διάβαση, τὴ διέλευση, τόσο σὲ ἱστορικὰ πλαίσια: «τὴν ἐξ Αἰγύπτου πρὸς τὴν Χαναναίαν φυγὴν καὶ μετανάστασιν», ὅσο καὶ σὲ πνευματικά: «τὴν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας πρόοδον καὶ ἀνάβασιν». Ἀργότερα, «διὰ τὸ Χριστοῦ πάθος», ἐπισημαίνει ὁ Προκόπιος Γαζαῖος, ἐξελληνίστηκε ἡ λέξη μὲ τὴν ἀλλαγὴ, «μεταποίησιν», τὴ χαρακτηρίζει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, τῶν γραμμιάτων «φι» καὶ «κάππα» ἀπὸ τὰ «πι» καὶ «χι». Ἔτσι, τὸ ἑβραϊκὸ Φάσκα προσλήφθηκε θεολογικὰ καὶ μετονομάστηκε σὲ Πάσχα.

Κατὰ τοῦτο, μεταβήκαμε ἀπὸ τοὺς τύπους στὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὴν κατὰ Παῦλο «σκιὰ τῶν μελλόντων» στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος. Νῦν, ἔχουμε τὴν ἐν Χριστῷ νέα Ἔξοδο, τὸ ἀληθινὸ Πάσχα, τὴ διάβαση ἀπὸ τὴ φθορὰ στὴν ἀφθαρσία, ἀπὸ τὴν παλαιότητα στοῦ καινοῦ, ἀπὸ τὴ δουλεία στὴν ἀμαρτία, τὴν πλάνη καὶ τὴν ἀπάτη τοῦ πειραστῆ ἀγγέλου στὴν ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ἀτιμία τῆς πώσεως στὴ δόξα τῶν ἄνω, ἀπὸ τὶς πέδες τῶν πραγμάτων ποὺ μᾶς προσηλώνουν στὰ τοῦ κόσμου ἐπὶ τὴ λαμπρότητα τοῦ μεγάλου Θεοῦ, τοῦ δεσπότη καὶ νικητοῦ τοῦ δυνάστη θανάτου.

Γεγηθότως ἐορτάζουμε τοιγαροῦν, καταγλαϊζόμενοι τοῦ φρικτοῦ καὶ ἀπροσίτου φωτὸς τῆς θεότητος.

Ἁγ. Σελευδοῦντος Βαρνάβας

Η ΤΑΠΕΙΝΩΣΗ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΖΩΗ

Ἀθανασίου Γλάρου

Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ

Σὲ κάθε Θεία Λειτουργία ἡ Ἐκκλησία συνάγει τὰ μέλη της, εἰσέρχεται στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ¹ καὶ ἀνεβαίνει στὸ ἐπουράνιο θυσιαστήριο, στὴν Τράπεζα τοῦ Χριστοῦ². Ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ λατρεία ἔχει μιὰ εὐλογημένη ἀποκλειστικότητα: ὑπερβαίνει τὴν κατάτμηση τοῦ χρόνου³ μὲ τὸ νὰ μένει ταπεινὰ προσκολλημένη στὴ Θεία Εὐχαριστία. Ἡ ταπείνωση στὴ λειτουργικὴ ζωὴ δὲν εἶναι ἀτομικὴ ὑπόθεση. Λειτουργία σημαίνει «ἔργο τοῦ λαοῦ», ἕνα ἔργο σχηματισμένο ἀπὸ τὴν καθολικὴ συνείδηση τῆς ἀνθρωπότητας⁴. Ἡ ταπείνωση τῆς Σύναξης δὲν εἶναι κάποιος μέσος ὅρος μεταξὺ τῶν ἐπιμέρους ἀτομικῶν συνειδήσεων τῶν μελῶν της, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ θυσιαστικοῦ της ἤθους⁵. Ἡ πύλη τῆς Βασιλείας ἀνοίγει σὲ ἐκείνους ποὺ τὴν πλησιάζουν μὲ ταπεινὴ καρδιά⁶.

Ἡ Σύναξη λειτουργεῖ τὸ διηνεκὲς θαῦμα τῆς «σκηνώσεως» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στὸν κόσμο⁷. Ἡ πνευματικὴ λατρεία ὑπερβαίνει κάθε ἑτερότητα⁸ καὶ ὁδηγεῖ τοὺς πιστοὺς στὴν ἐνότητα τῶν

---

1. Ἡ Θεία Λειτουργία ἀρχίζει μὲ μιὰ πανηγυρικὴ δοξολογία τῆς Βασιλείας. Βλ. Α. ΣΜΕΜΑΝ, *Ἡ ἀποστολή*, σ. 41.

2. Στὸ ἴδιο, σσ. 41-42. Πρβλ. *Ἐβρ.* 10, 19 ἐξ.

3. Βλ. Π. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ, *Ἡ Ὀρθοδοξία*, σ. 325.

4. Στὸ ἴδιο, σ. 323.

5. Πρβλ. Ι. ΒΛΑΧΟΥ, *Ὀρθόδοξη ψυχοθεραπεία*, σ. 79.

6. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ, Λόγος ΚΕ'*, PG 88, 996Α.

7. «Κύριε... καταζώσον ἡμᾶς εὐρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου... καὶ ἐπισκηνοῶσαι τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτός σου τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου» (εὐχὴ τῆς προσκομιδῆς, *Ἱερατικόν*, σ. 122), «Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον» (*Ἱερατικόν*, σ. 136).

8. «Ὁ τὰς κοινὰς ταῦτας καὶ συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος προσευχάς, ὁ καὶ δυσι καὶ τρισί, συμφωνοῦσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, τὰς αἰτήσεις παρέχειν ἐπαγγελιάμενος·

πάντων⁹. Ἡ ταπεινώση εἶναι ἡ μυστική της δύναμη ποὺ εἰρηνεῦει μυστηριωδῶς¹⁰ τὴ διαλεκτικὴ τῶν ἀντιθέσεων. Εἶναι τὸ «πνεῦμα τῆς παρακλήσεως»¹¹ ποὺ διοχετεύεται στὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας. Στὴ Σύναξη, ὁ πιστὸς διδάσκεται μὲ τὴν ὁμοφωνία τῶν θείων ᾠδῶν τὴν «ὁμοιοφροσύνη» πρὸς τὰ θεῖα, πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ πρὸς «ἀλλήλους»¹². Ἡ ὁμοφροσύνη δὲν βασίζεται σὲ λογικὲς ἀποδείξεις. Τὸ κοινὸ φρόνημα πηγάζει ἀπὸ τὴν κοινὴ μυστηριακὴ ζωὴ.

Τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν μία «ἄπλαστη»¹³ ἀπλότητα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ γίνεи ἀντικείμενο περαιτέρω ἀνάλυσης. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἀποφάσκει σὲ κάθε λογικὴ περιγραφὴ τῆς ἀόρατης πλευρᾶς τῶν μυστηρίων¹⁴. Γιὰ παράδειγμα, δέχεται καὶ ὁμολογεῖ τὴν πραγματικὴ μεταβολὴ τῶν Τιμίων Δώρων σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ χωρὶς νὰ ἐξηγεῖ τὸ πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ μεταβολή¹⁵. Ἡ σχολαστικὴ θεολογία ἐπιχείρησε νὰ «χωρέσει» τὸ μυστήριον μέσα στὴν

Αὐτὸς καὶ νῦν τῶν δούλων σου... τὰ αἰτήματα... πλήρωσον...» (εὐχὴ ἀντιφώνου γ', μικρᾶς συναπτῆς, *Ἱερατικόν*, σ. 108).

9. Ι. ΖΗΖΙΟΥΛΑ, *Ἡ ἐνότις τῆς Ἐκκλησίας*, σ. 189, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη ἐνσαρκώνει τὸν ὅλο καὶ ἕνα Κύριο, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει «εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς πολλοὺς ἵνα τοὺς καταστήσει Ἕνα».

10. Πρβλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ θείων ὀνομάτων*, ΙΑ', PG 3, 947-970. Βλ. καὶ τὰ εἰρηνικά, ὅπου ἐπικρατεῖ μιὰ ἱεραρχικὴ δομὴ στὰ αἰτήματα τῆς εἰρήνης ἀπὸ τὴν ἄνωθεν εἰρήνη, τὴν εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου, τὴν εὐστάθεια τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν ἐνότια τῶν πάντων, τὴν προστασία τοῦ ἁγίου οἴκου καὶ τῶν «εἰσιόντων ἐν αὐτῶ» μέχρι τὶς εἰρηνικὲς (εὐνοϊκὲς) καιρικὲς συνθήκες καὶ τὴν ἀποφυγὴ «πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης» (*Ἱερατικόν*, σ. 106).

11. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΥ, *Ἀσκητικά*, Κ', σ. 80.

12. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, Ε', PG 3, 432Α.

13. Τὴ λέξη χρησιμοποιοῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος γιὰ νὰ δηλώσει τὸ ἀπροσποίητο: «σφόδρα μοι ποθεινὸν τὸ ταπεινὸν καὶ ἄπλαστον» (*Εἰς Ματθαῖον ΝΗ'*, PG 58, 569).

14. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἀντιρρήτικὸς Α'*, PG 99, 341Α: «Ἐν γὰρ μόνον πάντῃ ἀπερίγραπτον τὸ Θεῖον... καὶ ἀποφάσκειται ἡ περιγραφὴ».

15. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἀντιρρήτικὸς Α'*, PG 99, 340Β. Πρβλ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβής*, Δ', ιγ', PG 94, 1148Α.

Αριστοτελική σκέψη¹⁶. Οί προτεστάντες, προσπαθώντας να αντικρούσουν τους σχολαστικούς, χρησιμοποίησαν αποκλειστικά τον όρθο λόγο και αντιμετώπισαν το αδιέξοδο, στο οποίο όδηγούσε η λογική έρμηνεία του θαύματος με τη μεταφορά του από τον χώρο του πραγματικού στον χώρο του συμβολισμού¹⁷. Στην προσπάθεια εξιχνίασης του μυστηρίου της Θείας Εύχαριστίας ή δυτική θεολογία όχι μόνο δεν κατέληξε κάπου, αλλά έχασε και την άφετηρία της¹⁸. Η Ανατολική Όρθόδοξη Έκκλησία έδειξε μια πιο ταπεινή στάση απέναντι στο θαύμα: με αποφάσεις Συνόδων¹⁹ όμολόγησε την απόλυτη προσήλωσή της στην Ίερά Παράδοση και απέφυγε να αναπτύξει θεωρία αποδεικτική για ένα γεγονός αναπόδεικτο²⁰. Η μυστηριακή της ζωή όδηγεί τους πιστούς σε ένα γόνιμο αδιέξοδο: τη συνειδητοποίηση της άνικανότητάς τους να αποδείξουν με λογικά επιχειρήματα

16. Βλ. για τó θέμα Ν. ΤΖΙΡΑΚΗ, *Μετουσίωσις*, σ. 243 κ. έξ.

17. Στο ίδιο. σ. 12.

18. Ό Άλέξανδρος Σμέμαν αναφέρει για τή Θεία Εύχαριστία τόν άποπροσανατολισμό τής σχολαστικής θεολογίας από τó νόημα τού μυστηρίου στον «τρόπο» εκτέλεσής του. Βλ. Α. ΣΜΕΜΑΝ, *Εύχαριστία*, σ. 94.

19. Για τics Συνόδους αυτές πού έλαβαν χώρα τά έτη 1638, 1642, και 1672, βλ. Ν. ΤΖΙΡΑΚΗ, *Μετουσίωσις*, σ. 238 κ. έξ.

20. Στο ίδιο. σ. 246.

τὸν ἁγιασμό τους. Ἡ σκέψη αὐτὴ τοὺς ἀσκεῖ στὴν ταπείνωση καὶ τοὺς κάνει ἰδιαίτερα θελκτικούς πρὸς τὴ Θεία Χάρη, διότι -ὅπως λέει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος- στοὺς ταπεινοὺς ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια²¹.

I. Ἡ ὑποδειγματικὴ ταπείνωση τοῦ Θεανθρώπου ὡς λειτουργικὴ ἀρχή.

Στὸν Μυστικὸ Δεῖπνο, ὁ Χριστὸς πρῶτα πλένει τὰ πόδια τῶν μαθητῶν του καὶ μετὰ παραδίδει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα του. Ἡ εἰκόνα τοῦ «νιπτῆρος» εἶναι, μετὰ τὴν εἰκόνα τῆς Σταύρωσης, μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ἐμφατικὲς ἐποπτεῖες τῆς Θείας Ταπείνωσης²². Ὁ Χριστὸς ἔμπρακτα διδάσκει πὼς ἡ «ἀνυψωτικὴ» δύναμη τῆς λατρείας ὀφείλεται στὴν ταπεινὴ της διάσταση²³. Δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ λαμπρὸ καὶ ἐπιτηδευμένο στὴν πρώτη Σύναξη. Τὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς τῆς Μεταμόρφωσης ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ Θεανθρώπου. Ἀντίθετα, ὁ Κύριος, διακονεῖ²⁴, συμμετέχει στὴ λιτὴ τράπεζα καὶ μὲ λόγια ἀπλὰ παραδίδει τὸ ὑπερφυῆς μυστήριον: «λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου... πῖετε ἐξ' αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου»²⁵. Ὁ Χριστὸς δὲν ἐπέλεξε κάποια χρονικὴ στιγμή μετὰ τὴν Ἀνάστασή του γιὰ νὰ ἰδρύσει τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Τὸ Μυστήριον παραδίδεται πρὶν τὸ σταυρικὸ πάθος καὶ τὴν Ἀνάσταση. Ἴσως, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει ὅτι τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὁδηγεῖ στὴν ἄκρα

21. ΙΣΑΑΚ ΣΥΡΟΥ, *Ασκητικά, Κ'*, σ. 80.

22. «... ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ ἐφορῶν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, κλίνει ἑαυτὸν, καὶ ἰχνῶν ἀπτεπται χοϊκῶν» (Ἰδιόμελον ἀκολουθίας Νιπτῆρος, Ἐσπερινοῦ Μ. Πέμπτης, *Τριώδιον*, σ. 388).

23. «Τῇ μυστικῇ ἐν φόβῳ τραπέζῃ προσεγγίσαντες πάντες... συμπαράμενοντες τῷ Δεσπότη, ἵνα ἴδωμεν τοὺς πόδας πὼς ἀπονίπτει τῶν Μαθητῶν, καὶ ἐκμάσσει τῷ λεντίῳ, καὶ ποιήσωμεν ὡσπερ κατιδόμεν, ἀλλήλοις ὑποταγέντες καὶ ἀλλήλων τοὺς πόδας ἐκπλύνοντες...» (Οἶκος Ὁρθρου Μ. Πέμπτης, *Τριώδιον*, σ. 382). Πρβλ. ἀκολουθία Ἰεροῦ Νιπτῆρος, *Τριώδιον*, σσ. 388-389.

24. Βλ. *Μρ.* 10, 45: «... οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι...». Πρβλ. καὶ *Μθ.* 20, 28.

25. *Μθ.* 26, 26-27.

ταπείνωση και την τέλεια δόξα. Ἡ Σταύρωση εἶναι ἡ ἄκρα ταπείνωση και ἡ Ἀνάσταση ἡ τέλεια δόξα. Σταύρωση και Ἀνάσταση δεσπόζουν στην ὀρθόδοξη συνείδηση, ὄχι ὡς διαδοχικά στάδια, ἀλλὰ ὡς ἐνιαῖο γεγονός πού φανερώνει τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ²⁶.

Ὁ Σταυρὸς ἀποτελεῖ συγκλονιστικὴ στιγμή· ὁ Χριστὸς πάνω στὸν Σταυρὸ ὑποφέρει ὡς ἄνθρωπος, συγχωρεῖ ὡς Θεός, προσεύχεται ὡς ἄνθρωπος, εἰσάγει στὸν Παράδεισο ὡς Θεός, και παραδίδοντας τὸ πνεῦμα ὡς ἄνθρωπος προκαλεῖ κοσμογονικὸ συγκλονισμό ὡς Θεός²⁷. Γιὰ τὸν χριστιανὸ ὁ Σταυρὸς γίνεται τὸ αἰώνιο σημεῖο ἐπαφῆς τοῦ θεοῦ και τοῦ ἀνθρώπινου θελήματος. Λόγω τοῦ ἀτεξουσίου, ἡ ὑποταγὴ τοῦ θελήματος τοῦ πιστοῦ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἶναι πράξη ἐλευθερίας²⁸. Ἡ ἄσκηση αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἐπώδυνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού εἶναι προσκολλημένος στὸν «φιλόυλο και φιλοκτήμονα βίον»²⁹. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία τὸν καλεῖ νὰ πτερωθεῖ στὸ ἰστίο τοῦ Σταυροῦ³⁰ και νὰ ἀποτινάξει τὸν ζυγὸ τῆς ἁμαρτίας.

Γιὰ νὰ φτάσει κανεὶς στὴ μετάνοια πρέπει νὰ ὑπερισχύσει στὰ πάθη του ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν Χριστό. Ἡ Παναγία και οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, τὶς στιγμὲς τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου και τῆς Ταφῆς Του γεύονται τὴν ὀδύνη τῆς ἀπουσίας Του. Ὁ ἐσωτερικὸς σπαραγμὸς τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τὸν Χριστὸ εἶναι γιὰ κάθε χριστιανὸ ὁ μισὸς δρόμος πρὸς τὴν ταπείνωση. Ὁ ἄλλος μισὸς εἶναι ἡ ἐλπίδα τῆς Ἀναστάσεως, πού γεμίζει τὴν καρδιά μὲ Πνεῦμα Ἅγιο. Οἱ ὕμνοι τῆς Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως εἶναι χαρμόσυνοι και σχεδὸν ἀναστάσιμοι. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς θυμίζει ὅτι ἡ ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ μετέτρεψε τὸν Σταυρὸ ἀπὸ «ὄργανον τῆς θνητότητος» σὲ «ζωῆς ἐργαστήριον»³¹ και μᾶς μεταφέρει στὸν χῶρο τοῦ ἱεροῦ δέους, τῆς χαρᾶς και τῆς ἀγαλλίασης μπροστὰ στὴ θέα Του.

26. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ, *Παγκοσμιότητα*, σ. 129.

27. *Μθ.* 27, 32-54.

28. Α. ΓΛΑΡΟΥ, *Θεία Παιδαγωγία*, σ. 130.

29. Μέγας Κανὼν, β' ὡδή, τροπάριο 17, *Τριψόδιον*, σ. 273.

30. Β' Τροπάριον, γ' ὡδή, Κανὼνος Σταυροῦ, Ὁρθρου Τετάρτης, Δ' Ἑβδομάδος Νηστειῶν, *Τριψόδιον*, σ. 228.

31. Τροπάριον 3, ζ' ὡδή, Κανὼνος Ὁρθρου Κυριακῆς Σταυροπροσκυνήσεως, *Τριψόδιον*, σ. 214.

Μετά την Ανάσταση τὸ πολίτευμα τοῦ Σταυροῦ γίνεται τὸ «καόχημα»³² τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀναστημένος Χριστὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ἐμφανίζεται στοὺς μαθητές Του μὲ ἀπλότητα καὶ νὰ συμπεριφέρεται ταπεινά. Ἀντιμετωπίζει μὲ συγκατάβαση τὴν ἀπιστία τοῦ Θωμᾶ. Ἡ πραγματικότητα τῆς Ἀνάστασης καὶ βέβαια τῆς πρόσληψης τῆς ἀνθρωπότητας στὴν Ἐνανθρώπηση φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι συντρώγει μὲ τοὺς μαθητές του ψάρι καὶ κηρύθρα³³ καὶ δέχεται τὸ ψηλάφισμά τους³⁴. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μὲ αὐτὴ τὴ στάση διδάσκει ὅτι ἡ ταπείνωσή Του μὲ τὴν Ἐνανθρώπηση καὶ τὴ Σταυρική Θυσία δὲν ἦταν μιὰ παρένθεση, ἀλλὰ ἔκφραση τοῦ σχεδίου τῆς Θείας Οἰκονομίας, πὺν συνεχίζεται στοὺς αἰῶνες μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας: «ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἢ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν ᾗσιν»³⁵. Ἡ καθολικότητα καὶ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τὴν ἀπαξιώτικὴ χροιά τῆς ἀνελευθερίας καὶ τῆς δουλικότητος. Ὅποιαδήποτε μορφή δουλείας θὰ καταργηθεῖ ὅταν οἱ πάντες γίνουν δοῦλοι τῶν πάντων. Ἡ καθολικὴ ὑποταγὴ ἀποτελεῖ ἀπάντηση τοῦ Θεανθρώπου στὴ συμπαντικὴ ἁμαρτία.

II. Ἡ ταπείνωση τῆς Σύναξης.

Στὴ Θεία Λειτουργία κάθε πνεῦμα τετελειωμένο, σύσσωμος ὁ σύλλογος τῶν ἁγίων³⁶, οἱ στρατιᾶς τῶν ἀγγέλων, τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, συνάγονται γύρω ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν Παναγία, ἡ ὁποία κρατᾷ τὰ σκῆπτρα τῆς παραμυθίας, μεσιτεύοντας ἀκατάπαυστα γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τῶν πιστῶν. Ὁ ἅγιος Σιλουανὸς σὲ μία του προσευχὴ προβάλλει τὴν ταπείνωση ὡς καθολικὸ αἶτημα: «Προσευχήθητε, δι' ἐμὲ πάντες οἱ Ἅγιοι καὶ πάντες οἱ λαοί, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ κατὰ Χριστὸν ἀγία ταπείνωσις»³⁷.

32. Πρβλ. Γαλ. 6, 14.

33. Ακ. 24, 42.

34. Ακ. 24, 36.

35. Α' Κορ. 15, 28.

36. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, *Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας, ΛΓ'*, PG 150, 441D.

37. ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ, *Ἅγιος Σιλουανός*, σ. 391.

Ἡ Παναγία.

Σε κάθε βῆμα μέσα στη Θεία Λειτουργία προπορεύεται τῶν νοερῶν δυνάμεων, τῶν ἀγίων καὶ τῶν πιστῶν στὴν ἱερὰ πομπὴ πρὸς τὴ Βασιλεία, ἢ Θεοτόκος. Ὁ ἔσχατος πόνος μπροστὰ στὰ Πάθη τοῦ υἱοῦ της, τὴν τοποθετεῖ πρώτη στὴ χαρὰ τῆς Βασιλείας, καὶ πρώτη στὴν παρηγορία καὶ βοήθεια κάθε πονεμένου ἀνθρώπινου πλάσματος³⁸. Ἡ ἐξαιρετὴ θέση τῆς Θεοτόκου στὴ λατρεία, δὲν ὀφείλεται στὴν ὑπέρβαση τῶν κοινῶν σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὀρίων τῆς ἀγιότητας, ἀλλὰ στὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ της στὸ μυστήριό τῆς Ἐνανθρώπησης. Εἶναι ἢ ἐπουράνιος κλίμακα, ἢ γέφυρα μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, τῶν ἀγγέλων τὸ πολυθρύλητο θαῦμα³⁹. Ἡ Παναγία εἶναι «ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας»⁴⁰. Οἱ πιστοὶ «ἐξαιρέτως» προσφέρουν τὴν ἀναίμακτη θυσιά «ὑπὲρ τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης Θεοτόκου». Τὰ ἐπίθετα *ὑπερευλογημένη, Ἄχραντος καὶ Παναγία* προσδιορίζουν τὸ οὐσιαστικὸ Θεοτόκος. Τὸ προβάδισμά της στὴ λατρευτικὴ ζωὴ πηγάζει ἀπὸ τὴ θεομητορικὴ της ιδιότητά⁴¹, ἢ ὅποια ἐκβλάστησε τὴ στιγμή ποὺ ἐκφώνησε τὸ «*ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου*»⁴² καὶ ἔγινε δούλη τοῦ Θεοῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο δούλο. Εἶναι *ὑπερευλογημένη* γιατί εἶναι σκευὸς ἐκλογῆς⁴³. Μετὰ τὸν Εὐαγγελισμό ἢ *ἄχραντος Παρθένος* ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὶς συνέπειες τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος⁴⁴, ἐνῶ μέχρι τὸ τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς της προοδεύει στὴν ἀγιότητα καὶ γίνεται *Παναγία*, μετέχει στὴ θέωση «*ὅσον ὁ πηλὸς ἐδίδου*»⁴⁵. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ ὀρθόδοξη πατερικὴ παράδοση χρησιμοποιοῖ συχνὰ τὸν συγκριτικὸ

38. «Ὁὐ σιωπήσωμέν ποτε, Θεοτόκε, τὰς δυναστείας σου λαλεῖν οἱ ἀνάξιοι...» (Θεοτοκίον Μικροῦ Παρακλητικοῦ Κανόνος, *Ἐρωλόγιον τὸ Μέγα*, σ. 545).

39. Α' στάση Ἀκαθίστου Ὑμνου, *Ἐρωλόγιον τὸ Μέγα*, σ. 530.

40. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβής, Γ', ιβ'*, PG 94, 1029C.

41. «*Κυρίως Θεοτόκον, σὲ ὁμολογοῦμεν Δέσποινα...*» (Θεοτοκίον, Ὅρθρου Δ' Κυριακῆς Νηστειῶν, *Τριῶδιον*, σ. 254). Τὰ θεοτοκία εἶναι στὴν πλειοψηφία τους σαφῶς ἐπικεντρωμένα στὸ μυστήριό τῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου.

42. *Ακ. 1*, 38.

43. Ὅχι ἐξαιτίας ἀπόλυτου προορισμοῦ, ἀλλὰ θεϊκῆς πρόγνωσης. Γιὰ περισσότερα, βλ. Α. ΣΠΟΥΡΛΑΚΟΥ - ΕΥΤΥΧΙΑΔΟΥ, *Ἡ Παναγία*, σσ. 448-450.

44. Στὸ ἴδιο, σ. 557 κ.ἐξ.

45. ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, ΚΑ'*, PG 139,101C.

βαθμό τῶν ἐπιθέτων ὅταν θέλει νὰ παραθέσει τὴν Παναγία δίπλα στοὺς ὑπόλοιπους Ἁγίους. Ἡ Παναγία εἶναι «ἀγίων ἀγιωτέρα, καὶ ἱερῶν ἱερωτέρα καὶ ὁσίων ὁσιωτέρα»⁴⁶, «φιλοθέων φιλοθεωτέρα»⁴⁷, «μειζότερα ἀπάντων»⁴⁸. Σύγκριση μπορεῖ νὰ γίνει μόνο μεταξὺ μεγεθῶν ποὺ ἔχουν φυσικὴ συγγένεια⁴⁹, καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση τὸ κοινὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης τῆς Παναγίας καὶ τῶν ἁγίων ἐπιτρέπει αὐτὴ τὴ σύγκριση. Συνεπῶς, ἡ χρῆση συγκριτικοῦ βαθμοῦ ὑποδηλώνει τὴν ἰσοτιμία τῆς Παναγίας ἀπέναντι στοὺς ἄλλους ἁγίους, ὡς πρὸς τὴν κοινὴ δυνατότητα ἁγιασμοῦ⁵⁰. Ἡ παναγιότητά της δὲν εἶναι ἀπόρροια μιᾶς ἐκ γενετῆς φυσικῆς ὑπεροχῆς, ἕνα προνόμιο ἐκ Θεοῦ, ἀλλὰ καρπὸς τῆς δεκτικότητάς της στὴ θεία Χάρη, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώθηκε καὶ ἐξελίχθηκε σὲ ὅλη τὴν πορεία τῆς ζωῆς της, ἀπὸ τὴ γέννηση ὡς τὴν κοίμησή της⁵¹.

Ἡ Παρθένος Μαρία γνωρίζει ὅτι εἶναι ἡ μητέρα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ διατηρεῖ μιὰ διακριτικὴ καὶ ταπεινὴ παρουσία στὴ ζωὴ Του. Ὅταν βλέπει τὸν καρπὸ τῆς κοιλίας της πάνω στὸν Σταυρὸ αἰσθάνεται τὸν ἔσχατο ἀνθρώπινο πόνο⁵². Ὁ πόνος, ὅμως, ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν ἡδονὴ τῆς θέας τοῦ Ἀναστάτου. Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀναγνωρίζουν στὸ πρόσωπό της τὴ μητέρα Ἐκείνου ποὺ συνέχει τὰ σύμπαντα. Ὡστόσο ἔχει πάντα διακριτικὴ παρουσία στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν λαμβάνει κάποιο ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα. Μέχρι τὴ στιγμή τοῦ θανάτου της ζεῖ ταπεινά. Ἡ «Πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν» δὲν γνωρίζει καμιὰ δόξα ἐπὶ τῆς γῆς.

(συνεχίζεται)

46. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Εἰς τὴν Θεοτόκον Β'*, δ', PG 96, 729A, Πρβλ. ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΡΗΤΗΣ, *Εἰς τὴν κοίμησιν Γ'*, PG 96, 1108B, ΓΕΡΜΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Εἰς τὴν Θεοτόκον Α'*, PG 98, 308B.

47. ΓΕΡΜΑΝΟΥ Β' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, *Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν, ΙΓ'*, PG 140, 692C.

48. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν κοίμησιν, γ'*, PG 99, 728C.

49. Βλ. Α. ΣΠΟΥΡΛΑΚΟΥ - ΕΥΤΥΧΙΑΔΟΥ, *Ἡ Παναγία*, σ. 431.

50. Στὸ ἴδιο.

51. «Ἐν τῇ Γεννήσει, τὴν Παρθενίαν ἐφύλαξας· ἐν τῇ Κοιμήσει ...» (Απολυτίκιον τῆς Κοιμήσεως, *Ὡρολόγιον τὸ Μέγα*, σ. 428).

52. Στὴν ἀκολουθία τῶν Παθῶν καὶ τὰ ἐγκώμια τῆς Μ. Παρασκευῆς, συναντᾶμε τίς πρὸ δραματικὲς ἐκφράσεις γιὰ τὸ Πάθος καὶ τὴν Ταφή τοῦ Κυρίου, ὅταν ὁ ὕμνωδὸς ἀναφέρεται στὸν πόνο τῆς Παναγίας.

Ο ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΨΑΛΜΟΣ

Δρος Χριστοδούλου Βασιλείαδη
Θεολόγου - Μουσικολόγου

Ο πεντηκοστός ψαλμός είναι ο τέταρτος από τους ψαλμούς της μετανοίας και έχει συγγραφεί από τον προφητάνακτα Δαβίδ. Ο ψαλμός αυτός χρησιμοποιείται στις διάφορες ακολουθίες της Εκκλησίας μας, όπως στο μικρό και το μεγάλο απόδειπνο, το μεσονυκτικό, τον ὄρθρο, καθώς και στη Θεία Λειτουργία από τον ιερέα, κατά την ώρα του χερουβικοῦ ὕμνου.

Τὸ ἱστορικὸ τοῦ ψαλμοῦ ἔχει ὡς ἀκολουθως:

Ὁ στρατὸς τῶν ἰσραηλιτῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἰωάβ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῶν Ἀμμωνιτῶν Ραββὰθ (τὸ σημερινὸν Ἄμμάν τῆς Ἰορδανίας). Ὁ Δαβίδ, ὅμως, βέβαιος ὄντας γιὰ τὴ νίκη δὲν συμμετεῖχε στὴν ἐκστρατεία. Μετὰ τὴ μεσημβρινὴ ἀνάπαυση, περιπατῶντας στὴν ταράτσα τοῦ ἀνακτόρου του, εἶδε μιὰ ὡραία γυναῖκα, ποὺ λουζόταν στὴν αὐλὴ τῆς καὶ καταγοητεύτηκε. Τότε τοῦ γεννήθηκε ἡ ἐπιθυμία τῆς μοιχείας. Ἡ γυναῖκα ἐκείνη, ποὺ λεγόταν Βηρσαβεέ, κινούμενη πιθανῶς ἀπὸ φιλοδοξία καὶ νομίζοντας ὅτι θὰ γινόταν βασίλισσα, συγκατατέθηκε ἀμέσως στὴν ἐπιθυμία τοῦ βασιλιᾶ Δαβίδ.

Ὅμως ὁ Νόμος ὠριζε λιθοβολισμό γιὰ τοὺς μοιχοὺς. Ἔτσι ἡ Βηρσαβεέ γιὰ νὰ προστατεύσει τὸν ἑαυτό της ἀπὸ τὴν τιμωρία γιὰ τὸ ἀμάρτημα ποὺ διέπραξε, ἀνακοίνωσε στὸν Δαβίδ ὅτι ἦταν ἔγκυος. Τότε ὁ Δαβίδ, γιὰ νὰ τηρήσει τὰ προσχήματα καὶ τυφλωμένος ἀπὸ τὸ σαρκικὸ πάθος, κάλεσε ἀπὸ τὸ μέτωπο τὸν σύζυγο τῆς Βηρσαβεέ, Οὐρία, καὶ προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν ὀδηγήσει σὲ σαρκικὴ σχέση μὲ τὴ σύζυγό του, γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι τὸ συλληφθὲν ἦταν δικό του. Ὁ Οὐρίας, ὅμως, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου σημαίνει ὁ Κύριος εἶναι τὸ φῶς μου, δὲν θέλησε μὲ κανένα τρόπο νὰ συνευρεθεῖ μὲ τὴ σύζυγό του, διότι εἶχε ὑπόψη του τὸ ἔθιμο τῶν Σημιτῶν, περὶ τῆς ἀποχῆς τῶν πολεμιστῶν ἀπὸ τὶς συζυγικὲς σχέσεις σὲ καιρὸ πολέμου.

Μπροστά στη θαυμαστή στάση του Ουρία, ο Δαβίδ έμεινε ανίσθητος και σχεδίασε τον θάνατό του. Έγραψε επιστολή προς τον αρχιστράτηγο Ιωάβ, στην οποία έξηγουσε πώς να θανατωθεί ο Ουρίας. Την επιστολή μάλιστα αυτή παρέδωσε ο ίδιος ο Ουρίας στον Ιωάβ· έτσι το μήνυμα του θανάτου μεταφέρθηκε από το ίδιο το θύμα¹.

Ο Ιωάβ επειδή είχε και αυτός σκοτώσει πολλούς, ήθελε με αυτό τον τρόπο να έχει και άλλους όμοιούς του· άκόμη, σκοτώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο τον Ουρία θα μπορούσε να έχει στο χέρι του τον βασιλέα Δαβίδ. Έτσι έξετέλεσε άμέσως τις οδηγίες που του δόθηκαν. Κατά την εξέλιξη μιας μάχης έβαλε τον Ουρία να σταθεί και να πολεμήσει εκεί όπου υπήρχαν δυνατοί και γενναίοι στρατιώτες των Αμμωνιτών, ενώ ο ίδιος και οι στρατιώτες του άπομακρύνθηκαν «*άπό όπισθεν αυτού*»². Έτσι με αυτό το σχέδιο του Δαβίδ, το όποιο έκτέλεσε πειθήνια ο Ιωάβ, σκοτώθηκε ο σύζυγος της Βηρσαβεέ, Ουρίας ο Χετταΐος.

Έπειτα ο Ιωάβ, δια άπεσταλμένου, άνήγγειλε στον Δαβίδ ότι άπέθανε ο Ουρίας. Ο Δαβίδ τότε ζήτησε από τον άπεσταλμένο να πει στον Ιωάβ: «*τάδε έρεις προς Ιωάβ*», να μη λυπηθεί πολύ ούτε να θεωρήσει φοβερό το γεγονός, διότι αυτά είναι τα άυτονόητα ενός πολέμου· το μαχαίρι «*τρώγει*» άλλοτε με τον ένα και άλλοτε με τον άλλο τρόπο³. Τοιουτοτρόπως, όπως παραστατικά αναφέρει ο Μέγας Βασίλειος, ο Δαβίδ έγινε παραβάτης τριών έντολών, της μοιχείας, του φόνου και της έπιθυμίας ξένης γυναικός⁴.

Η γυναίκα του Ουρία έμαθε ότι σκοτώθηκε στον πόλεμο ο Ουρίας και έκλαψε πολύ τον άνδρα της. Άφου πέρασε ο καιρός του πένθους, έστειλε ο Δαβίδ ανθρώπους του και του έφεραν τη Βηρσαβεέ στο άνάκτορό του, όπου και την έλαβε, νόμιμα πλέον, ως σύζυγο. Άπό δέ τη σχέση τους άπέκτησαν ένα υιό. Όλα τουτα, όμως, δέν ήταν όρθα και δίκαια: «*πονηρόν έφάνη το ρήμα, ό έποίησε Δαυΐδ, έν όφθαλ-*

1. Βλ. *Βασιλειών Β΄*, ια΄, 14-15. Πρβλ. Γ. Γ. Ψαλτάκη, *Η Παλαιά Διαθήκη μετά συντόμου έρμηνείας*, έκδ. Άδελφότης Θεολόγων «Ο ΣΩΤΗΡ», Άθήναι 1994, σ. 245.

2. Βλ. *Βασιλειών Β΄*, ια΄, 15-16.

3. Βλ. *Βασιλειών Β΄*, ια΄, 18-25.

4. Βλ. Μ. Βασιλείου, *Περὶ μετανοίας*, 2, ΒΕΠΕΣ, 57, 157, 30-31.

μοῖς Κυρίου»⁵. Δηλαδή ἡ ὄλη ἐνέργεια τοῦ Δαβὶδ τὸν παριστοῦσε ἔνοχο ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ ἀπὸ ἐκείνη τῆ στιγμῆ ἀρχίζουν οἱ μεγάλες ταλαιπωρίες καὶ τὰ δεινά του. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος μάλιστα ἐπισημαίνει καὶ τὸ ἐξῆς: ἐνῶ ὁ Δαβὶδ κατὰ τὴ νεότητα ἦταν εὐσεβῆς, τώρα στὴν ὄριμῆ του ἡλικία, καταντᾷ σὲ τέτοιες ἀμαρτίες⁶.

Ὁ φιλόανθρωπος Θεός, ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, δὲν ἄφησε τὸ πά-

θος τοῦ προφητάνακτα Δαβὶδ ἀγιάτρευτο. Γι' αὐτὸ καὶ ἔστειλε τὸν προφήτη Του Νάθαν, ὡς ἰατρὸ τοῦ τραύματος. Ὅμως, ὁ ἔλεγχος δὲν ἔγινε ἄμεσα, δηλαδή ἀμέσως μετὰ τὴ διάπραξη τῆς μοιχείας καὶ τοῦ φόνου, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἓνα χρονικὸ διάστημα. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, εἶχε περάσει ἓνας ὀλόκληρος χρόνος ἀπὸ τὴ διάπραξη τοῦ διπλοῦ ἀμαρτήματος ἀπὸ τὸν Δαβὶδ μέχρι τὴν ἡμέρα ποὺ τὸν ἤλεγξε ὁ προφήτης Νάθαν. Αὐτὸ ἔγινε γιὰ συγκεκριμένους λόγους· στὴν περίοδο ἀμέσως μετὰ τὸ ὀλίστημα καὶ τὴ διάπραξη τῆς ἀμαρτίας, ἡ ψυχὴ ἦταν ἀκόμα θολωμένη «ὡσπερ ὑπὸ κάρου καὶ μέθης», καὶ συνεπῶς δὲν αἰσθανόταν καὶ δὲν ἐπιδείκνυε ὅποιαδήποτε μετάνοια: «Ὡς εἶναι μεθ' ὄλον ἐνιαύσιον χρόνον. Πρὸ δὲ τούτου τῆς ψυχῆς ἔτι τεθολωμένης, ἢ καὶ οὐκ ἂν ἐνέσχετο τῶν ἐλέγχων, ἢ τι καὶ δεδράκει κατὰ τοῦ προφήτου δεινόν». Μὴ θέλοντας ὁ Θεὸς νὰ περιορίσει τὸ αὐτεξούσιο τοῦ Δαβὶδ ἀνέμενε μέχρις ὅτου «ἢ νόσος χρόνου γεγονότος παρήκμασε», ἢ δὲ κατάσταση τοῦ ἰδίου «ἀνελάμβα-

5. Βλ. Βασιλειῶν Β', ια', 27.

6. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἑρμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, γ', 3, ΕΠΕ, 8, 310, 19-24.

νεν, ἐν εὐσταθείᾳ». Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἐστάλη ὁ προφήτης Νάθαν πρὸς τὸν βασιλέα Δαβίδ⁷.

Ὁ προφήτης Νάθαν «εἰσήλθε πρὸς αὐτόν (τὸν Δαυῖδ) καὶ εἶπεν αὐτῷ» τὴν ἐξῆς παραβολή: Σὲ κάποια πόλη ζοῦσαν δύο ἄνδρες, ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος φτωχός. Ὁ πλούσιος εἶχε κοπάδια «πολλὰ σφόδρα» ἀπὸ πρόβατα καὶ βόδια. Αντίθετα ὁ φτωχὸς δὲν εἶχε τίποτα ἄλλο παρὰ μόνο ἓνα μικρὸ θηλυκὸ πρόβατο, τὸ ὁποῖο φρόντιζε καὶ ἔτρεφε. Ἡ ἀμνάς μεγάλωνε στὸ σπίτι του μαζί μὲ τὸν ἴδιο καὶ τὰ παιδιά του καὶ τὴν ἀγαποῦσε πολὺ: «ἐκ τοῦ ἄρτου αὐτοῦ ἤσθιε καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου αὐτοῦ ἔπινε καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ ἐκάθευδε καὶ ἦν αὐτῷ ὡς θυγάτηρ». Κάποτε ὁ πλούσιος προσέφερε φιλοξενία σὲ κάποιο ξένο ὁδοιπόρο. Ἀντὶ, ὅμως, νὰ ἐτοιμάσει τράπεζα, σφάζοντας ἀπὸ τὰ δικά του ζῶα -ἐκ τῶν ὁποίων «ἐφείσατο λαβεῖν»- πῆρε καὶ ἔσφαξε τὸ μοναδικὸ καὶ ἀγαπημένο πρόβατο τοῦ πτωχοῦ καὶ τὸ προσέφερε στὸν ἐπισκέπτη του. Ὁ Δαβίδ, ἀκούγοντας τὴν ἱστορία, ὀργίσθη σφόδρα κατὰ τοῦ πλουσίου καὶ εἶπε στὸν Νάθαν: «*Ζῆ Κύριος, ὅτι υἱὸς θανάτου ὁ ἀνὴρ ὁ ποιήσας τοῦτο*», δηλαδή «*ὑπόσχομαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, πὺ ζῆ καὶ παρακολοθεῖ τὰ πάντα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πὺ τὸ ἔκανε αὐτό, εἶναι ἐνοχος θανάτου*». Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ ὠφείλει νὰ ἀποζημιώσει τὸν φτωχό, τὸν ὁποῖο δὲν λυπήθηκε, στὸ ἐπταπλάσιο γιὰ αὐτὸ πὺ τοῦ ἔκανε. Τότε ὁ Νάθαν λέγει ἀμέσως στὸν Δαβίδ: «*Σὺ εἶ ὁ ἀνὴρ ὁ ποιήσας τοῦτο*». Ἐσὺ εἶσαι, συνέχισε ὁ Νάθαν, πὺ καταφρόνησες καὶ καταπάτησες τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ διέπραξες αὐτὴ τὴν πονηρὴ πράξη ἐνώπιόν Του. Σκότωσες «*ἐν ῥομφαίᾳ υἰῶν Ἀμμών*» τὸν ἀξιωματικὸ σου, τὸν Οὐρία τὸν Χετταῖο καὶ ἀκολούθως ἔλαβες τὴ γυναῖκα του «*τοῦ εἶναί σοι εἰς γυναῖκα*». Γιὰ τὶς πράξεις του αὐτὲς θὰ ἐπέλθουν κακὰ ἐπὶ τοῦ οἴκου του, οἱ δὲ γυναῖκες του θὰ ἀτιμαστοῦν ἀπὸ τὸν πλησίον του, ὄχι στὰ κρυφά, ὅπως ὁ ἴδιος ἐνήργησε, ἀλλὰ «*ἐναντίον παντὸς Ἰσραὴλ καὶ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου τούτου*». Μετὰ τὸν ἔλεγχο τοῦ προφήτη, συναισθανόμενος ὁ Δαβίδ τὴ διπλὴ πτώση του, ὁμολόγησε τὸ σφάλμα του: «*ἠμάρτηκα τῷ Κυρίῳ*». Ἡ παραδοχὴ τῆς ἁμαρτίας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ συγχώρεση. Ὁ προ-

7. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἑρμηνεία εἰς τὸν ψαλμὸν Ν', ΕΠΕ, 15, σ. 146, 4-21.

φήτης Νάθαν διαβεβαίωσε τὸν Δαβίδ ὅτι ὁ Κύριος εἶδε τὴ μετάνοιά του καὶ συγχώρεσε τὸ ἀμάρτημά του: «καὶ Κύριος παρεβίβασε τὸ ἀμάρτημά σου, οὐ μὴ ἀποθάνῃς». Προαναγγέλει, ὅμως, ὁ Νάθαν τὸν θάνατο τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαβίδ, ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ τὴ σχέση του μὲ τὴ Βηρσαβεῆ⁸.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος χαρακτηρίζει τὸν Δαβίδ ὡς πρότυπο μετάνοίας· ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἄνδρας -γράφει- ὁ Δαβίδ, ὁ ἐκλεκτὸς βασιλέας καὶ προφήτης, παρὰ τὰ τόσα του κατορθώματα, ὑποχώρησε στὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες: «οὐκ ἔλαθεν ἄνθρωπος ὢν», ὀλίσθησε καὶ ἠράσθη ξένης γυναίκας. Ἡ παράνομη ἐπιθυμία τὸν ὁδήγησε στὴ μοιχεία καὶ ἡ μοιχεία στὸν φόνο. Μετανόησε, ὅμως, ὁμολόγησε τὰ μεγάλα του ἀμαρτήματα καὶ ἐπίθεσε φάρμακα στὶς πληγὲς τῆς ψυχῆς του. Ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ φάρμακα; ἡ νηστεία, ἡ κακοπάθεια, ἡ ταπείνωση: «νηστείαν, δάκρυα, θρήνους, εὐχὰς συνεχεῖς, τὸ τὴν ἀμαρτίαν πολλάκις ἀναγγέλλειν», μᾶς λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ Δαβίδ «ἴλεω κατέστησε τὸν Θεόν» καὶ ἐπανῆλθε στὴν ἀρχικὴ του ἀξία, καθιστάμενος ἰσχυρὸ πρότυπο μετάνοίας⁹. Πράγματι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Κυρίλλος Ἀλεξανδρείας, τίποτε ἄλλο δὲν προσελκύει τόσο πολὺ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Δεσπότη, ὅσο ἡ ὁμολογία τῆς ἀμαρτίας. Ἐλεεῖ τότε καὶ εὐσπλαχνίζεται ὁ Θεὸς καὶ συγχωρεῖ τὰ πάντα, διότι, ὡς ὁ κτίσας τὴν ἀνθρώπινη φύση, γνωρίζει τὴν ἀδυναμία της «ὅτι πολὺ νοσοῦσα τὸ ἀδρανές, κατασειεῖται προχειρώς εἰς τὰ βέβηλα τῆς σαρκὸς πάθη»¹⁰.

Ὁ Δαβίδ, ὅπως προαναφέρθηκε, εἰς ἔνδειξη τῆς μετάνοιάς του νήστεψε, εἰσῆλθε στὸ δωμάτιό του καὶ διανυκτέρευσε κατὰ γῆς μὲ μόνο ἔνδυμα ἓνα τρίχινο σάκκο. Τότε εἶναι ποῦ συνέθεσε καὶ τὴν κορωνίδα τῶν ψαλμῶν, τὸν 50^ο ψαλμὸ, τὸν ψαλμὸ μετάνοίας: «Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρισμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου...», καθὼς καὶ τὸν 31^ο, ὅπου καὶ ἐκεῖ ἐκφράζει τὴν εἰλικρινῆ του μετάνοια.

8. Βλ. *Βασιλειῶν Β΄*, ιβ΄, 1-14. Πρβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν ψαλμὸν Ν΄*, ΕΠΕ, 15, σ. 146, 27-30.

9. Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Πρὸς Θεόδωρον μοναχόν*, 2, ΕΠΕ, 28, 722, 24 - 724, 8.

10. Βλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἑρμηνεία εἰς τὸν ψαλμὸν Ν΄*, ΕΠΕ, 15, σ. 148, 16-26.

ΓΝΩΣΗ ΘΕΟΥ ΣΤΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ Β΄ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ*

Γκότσα Μπαρονόβι
Λέκτορας Θεολογικῆς Ἀκαδημίας Τιφλίδος

Ὁ Θεός, διδάσκει ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, εἶναι ἀκατάληπτος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴ φύση του: «*Θεόν, ὅ,τι ποτε μὲν ἔστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, οὔτε τις εὔρεν ἀνθρώπων πώποτε, οὔτε μὴν εὔρη*»¹. Ὁ ἀκατάληπτος καὶ ἀπρόσιτος Θεός, ὅμως, εἶναι ἐν ταυτῷ καὶ γνωστός καὶ καταληπτός ὡς πρὸς τὶς ἐνέργειές του. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γρηγόριος, ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ γνωρίσει τὴν «*πρώτην τε καὶ ἀκήρατον*» φύση, αὐτὴ πού εἶναι γνωστὴ μόνο εἰς τὸν ἑαυτό της, δηλαδή τὴν Ἁγία Τριάδα, καὶ ἡ ὁποία καλύπτεται ἀπὸ τὰ χερουβίμ. Γνωρίζει, ὅμως, τὴν «*τελευταία καὶ εἰς ἡμᾶς φθάνουσα*», ταυτὸν εἰπεῖν τὴ μεγαλειότητα καὶ μεγαλοπρέπειά του². Πρὶν ἀπὸ τὸν Γρηγόριο, παρόμοια διάκριση ἀκατάληπτης οὐσίας καὶ προσειτῆς ἐνέργειας εἶχε κάνει καὶ ὁ Μ. Βασίλειος: «*Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνόμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος*»³.

Ἡ πνευματικὴ βιωτὴ, ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ τὰ ὑλικά, ἡ θεωρία Θεοῦ, κατὰ τὸν τρόπο καὶ τὸν δοξασμὸ τοῦ Μωϋσῆ, ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο νὰ «δεῖ», ὄχι βέβαια τὴ θεία φύση, ἀλλὰ «*Θεοῦ τὰ*

---

* Βλ. *Λόγος θεολογικὸς δεῦτερος. Περὶ θεολογίας*: Gregor von Nazianz, *Die Fünf Theologischen Reden. Text und Übersetzung mit Einleitung und Kommentar*, ἔκδ. J. Barbel, Düsseldorf 1963, σσ. 62-126. (στὸ ἐξῆς: *Θεολογικὸς Β΄*).

1. *Θεολογικὸς Β΄*, 17, σ. 96. Πρβλ. τὸ ἰωάννειο: «*Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*» (Ἰω. 1, 18).

2. *Θεολογικὸς Β΄*, 3, σ. 68.

3. Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ 234, I*, PG 32, 869A.

όπισθια», τὰ ὁποῖα κατὰ τὴ θεολογία τοῦ Γρηγορίου, εἶναι «ὅσα μετ' ἐκεῖνον ἐκεῖνου γνωρίσματα». Ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀδύνατους ὀφθαλμοὺς ἀδυνατοῦν νὰ ἀντικρίσουν ἀπευθείας τὸν ἥλιο, διότι τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ φωτὸς θὰ τοὺς βλάψει, καὶ ἀντ' αὐτοῦ βλέπουν τὶς σκιᾶς καὶ τὶς εἰκόνες τοῦ ἡλίου στὴν ἀντανάκλαση τῶν ὑδάτων, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς εἶναι μακρὰν τῆς «τελείας καταλήψεως», ἔχοντας καταληπτὰ μόνο τὰ «όπισθιά» του⁴.

Κατὰ τοῦτο, ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἡ νοητικὴ ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου, τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ γιὰ τὴ φύση ἢ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι»⁵. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ὁμως, γνωρίζει τὸν Θεὸ διὰ τῆς τάξης καὶ τῆς μεγαλειότητος τῆς δημιουργίας: «Ὅψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου, σελήνη καὶ ἀστέρας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς πάγιον λόγον»⁶. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖ κάτοπτρο τῆς θείας μεγαλειότητος: «διὰ τοῦ κάλλους τῶν ὀρωμένων καὶ τῆς εὐταξίας θεὸν γνωρίσαι καὶ ὁδηγῶ τῇ ὄψει τῶν ὑπὲρ τὴν ὄψιν χρή-

4. Θεολογικὸς Β', 3, σσ. 68-70.

5. Α' Κορ. 13, 12.

6. Θεολογικὸς Β', 5, σ. 72.

σασθαι, ἀλλὰ μὴ ζημιωθῆναι θεὸν διὰ τῆς μεγαλοπρέπειας τῶν ὀρωμένων»⁷. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν «εὐταξίαν» τῶν πραγμάτων κατανοεῖ ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ αἰτία ὅλου τοῦ κόσμου: «*Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι θεόν, καὶ τὴν πάντων ποιητικὴν τε καὶ συνεκτικὴν αἰτίαν, καὶ ὄψις διδάσκαλος, καὶ ὁ φυσικὸς νόμος*»⁸. Αὐτὰ ἀκριβῶς εἶναι τὰ «*ὀπίσθια*» τοῦ Θεοῦ, τὰ «*μετ' ἐκεῖνον ἐκεῖνου γνωρίσματα*»⁹. Μὲ τὴ λογικὴ σκέψη λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος φτάνει μέχρι τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀκατάληπτου Θεοῦ· τότε κατανοεῖ ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ πεῖ ἢ νὰ κατανοήσῃ κάτι περισσότερο γιὰ αὐτόν¹⁰.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος χρησιμοποιεῖ τὴν ἀποφατικὴ μέθοδο παράλληλα μὲ τὴν καταφατικὴ. Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ περιορίζεται μόνο στὶς ιδιότητές του· αὐτὲς φθάνουν σὲ ἐμᾶς: «*οἶον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα*»¹¹. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀποφατικὴ μέθοδο, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ γνώση τῆς δὲν ταυτίζονται. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὑψηλότερη ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπου περὶ τῆς ἀλήθειας. Ἡ γνώση ἀπλῶς ὀριοθετεῖ τὴ γνώση τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συλληφθεῖ νοητικὰ οὔτε νὰ ὀριστεῖ διὰ τοῦ λόγου, διότι εἶναι ἄπειρη: «*θεὸν νοῆσαι μὲν χαλεπὸν· φρᾶσαι δὲ ἀδύνατον... ἀλλὰ φρᾶσαι μὲν ἀδύνατον, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, νοῆσαι δὲ ἀδυνατώτερον*»¹². Μὲ τὴν ἀποφατικὴ μέθοδο γνωρίζουμε ὄχι αὐτὸ πὸ εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ αὐτὸ πὸ δὲν εἶναι. Ἔτσι ὁ Γρηγόριος χαρακτηρίζει μὲν τὸν Θεὸ ἀσώματο, ἀγέννητο, ἀναρχο, ἀναλλοίωτο, ἄφθαρτο, ὅμως, ταυτόχρονα ἀναφέρει ὅτι διὰ τῶν τοιούτων δὲν γνωρίζεται ὁ Θεὸς κατὰ τὴ φύση του, ἀλλὰ ἀπλῶς δηλώνεται τί δὲν εἶναι ὁ Θεός¹³.

Συνδέει ἔπειτα ὁ Γρηγόριος τὴ γνώση τοῦ ἀκατάληπτου τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν πίστη. Λέει, λοιπὸν, ὅτι ἡ πίστη κάνει οὐσιαστικὰ τὸν

7. *Θεολογικὸς Β', 13*, σ. 90.

8. *Θεολογικὸς Β', 6*, σσ. 72-74.

9. *Θεολογικὸς Β', 3*, σ. 68.

10. *Θεολογικὸς Β', 21*, σσ. 102-104. Πρβλ. Χρ. Μπούκη, *Ἡ θεολογία κατὰ τὸν Γρηγόριον Ναζιανζηνόν*, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 151.

11. *Θεολογικὸς Β', 17*, σ. 96.

12. *Θεολογικὸς Β', 4*, σ. 70.

13. *Θεολογικὸς Β', 9*, σσ. 80-82.

Χριστιανό και όχι ή λογική: «πίστις δὲ ἀγέτω πλέον ἡμᾶς ἢ λόγος»¹⁴. Μόνο ή πίστη κάνει τὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου νὰ δεῖ τὴν ἀσθένεια ποῦ ἀκολούθησε τὴν πτώση του. Μόνο με τὴν πίστη φωτίζεται ὁ νοῦς και κατανοεῖ τὴν ἄγνοιά του ἀπέναντι τῆς ἀβύσσου τοῦ Θεοῦ.

Τοῦτο τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ, φρονεῖ και διδάσκει ὁ Γρηγόριος, γίνεται γιὰ τὸν ἄνθρωπο πρόσκληση γιὰ κάθαρση και τελείωση, ὥστε νὰ ἐκλαμπρυνθεῖ, εἰσερχόμενος εἰς τὴ νεφέλη¹⁵. Στὴν πνευματικὴ ζωὴ ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται ὄχι ἀπὸ τὴ νόησή του, ἀλλὰ διὰ τῆς κάθαρσης και τῆς ἀγάπης. Με τὴν κάθαρση αὐξάνεται ἡ διαύγεια τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ. Ἡ αὐξηση τῆς διαύγειας τοῦ νοῦ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Με τὴν ἀγάπη αὐξάνεται και ἡ γνώση, ποῦ ἀποτελεῖ ἄνοδο ἀτελείωτη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό. Ἡ κάθαρση τῆς ψυχῆς φέρει τὸν ἄνθρωπο στὴ φυσικὴ του κατάσταση, σὲ αὐτὴ ποῦ τὸν δημιούργησε ὁ Θεός. Τότε και ἐπιγινώσκει τὸ γνωστὸ τοῦ Θεοῦ. Βέβαια ἡ πλήρης ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπισυμβεῖ στὴν αἰώνιο ζωὴ και δὲν προσφέρεται στὴν παροῦσα. Ἡ γνώση ποῦ ἐνδεχομένως ἔχει κάποιος τώρα γιὰ τὸν Θεὸ εἶναι σχετικὴ και ὄχι ἀπόλυτη και μετράται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸν βαθμὸ τῆς ἔλλαμψης ποῦ ἐδέχθη σὲ σχέση με τὸν ἀντίστοιχο βαθμὸ ποῦ ἐδέχθη κάποιος ἄλλος: «ὥστε και εἴ τις ἔγνω θεόν, ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος. και τὸ ὑπερβάλλον τέλειον ἐνομίσθη, οὐ τῇ ἀληθείᾳ, τῇ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει παραμετρούμενον»¹⁶. Ὄταν, ὅμως, ἡ εἰκόνα ἀνέλθει πρὸς τὸ ἀρχέτυπο, πρὸς τὸν Θεό, ὅταν ὁ νοῦς και λόγος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θεοειδής, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Γρηγόριος, ἐνωθεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ, τότε θὰ ἐπισυμβεῖ και ἡ προαναφερθεῖσα γνώση τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἀπὸ τὸ «ἄρτι», τὸ «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι»¹⁷, θὰ φθάσουμε στό «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» και, τελικὰ, «ἐπιγνώσασθαί ποτε ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσμεθα»¹⁸.

14. Θεολογικός Β', 28, σ. 120.

15. Θεολογικός Β', 2, σ. 62. Πρβλ. Ἔξ. 19, 9-24.

16. Θεολογικός Β', 17, σσ. 96-98.

17. Α' Κορ. 13, 12.

18. Θεολογικός Β', 17, σ. 96.

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ*

Ἀνδρέα Ζαχαρίου

Ὑπ. Διδ. Θεολογικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στήν ἀρχή τοῦ πρώτου τοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ἐπιγράφεται *Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα*, δίνει τὸ νόημα τῆς ἐορτῆς τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, τὶς διαστάσεις της καὶ τὸν ἀντίκτυπο ποῦ πρέπει νὰ ἔχει στὴ ζωὴ μας: «*Ἀναστάσεως ἡμέρα, καὶ ἡ ἀρχὴ δεξιά*», γράφει γεγηθῶς. Ἡ ἡμέρα τούτη, ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου, τὸ Πάσχα, εἶναι ἐορτὴ διαβατήριος ἀπὸ τὸν τύπο εἰς τὴν ἀλήθεια, ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Αἰγύπτου στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀναστάντος Κυρίου· «*σήμερον καθαρῶς ἐφύγομεν Αἴγυπτον*», παρατηρεῖ, «*καὶ Φαραὼ τὸν πικρὸν δεσπότην, καὶ τοὺς βαρεῖς ἐπιστάτας, καὶ τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς πλινθείας ἠλευθερώθημεν*».

Ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος προσεγγίζει καὶ ἐρμηνεύει τὶς πιὸ πάνω ἐπισημάνσεις καὶ προτροπὲς τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: τὸ «*νῦν πάσχα*», λέει, τὸ ἀληθινὸ Πάσχα, διακρινόμενον ἀπὸ αὐτὸ τῶν Ἑβραίων, τὸ ὁποῖο καθιερώθηκε εἰς ἀνάμνησις τῆς φυγῆς ἐκ τῆς δουλείας στὸν Φαραὼ τῆς Αἰγύπτου: «*τὸ Φασεὺχ ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ὅτε ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου*», εἶναι ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὴ νοητὴ Αἴγυπτο, τοὔτέστιν τὴν ἀμαρτία, καὶ ἡ διάβασις πρὸς τὴν ἀρετὴ. Τὸ Πάσχα Κυρίου, λοιπὸν, εἶναι ἡμέρα λαμπρᾶς ἐορτῆς. Εἶναι ἡμέρα χαρμόσυνος, πλήρης «*πάσης εὐφροσύνης καὶ θυμηδίας... χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ἀφάτου*», ἀναφέρει προσφυῶς ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος. Τούτῃ ἡ διάβασις εἶναι πνευματικὴ πανήγυρη, ποῦ συνεπάγεται ὡς ὄντολογικὸ ζητούμενο

---

* Γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ παρόντος ἄρθρου χρησιμοποιήθηκαν τὰ ἐξῆς ἔργα: Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 1*, PG 35, 396A-401A· Δωροθέου ἀββᾶ, *Ἑρμηνεία τινῶν ρητῶν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ψαλλομένων μετὰ τροπαρίων εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα*, PG 88, 1821B-1829A· Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως*, SCh 104, 190-202.

τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, τὴν ἀγάπην, ὡς στάσις θυσίας καὶ προσφορὰ καὶ οὐχὶ ὡς ἰδιοτελεῆ λήψη στὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα: «*λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει*», μᾶς καλεῖ ὁ Γρηγόριος, «*καὶ ἀλλήλους περιπτύξομεθα*», ὄχι ἐπιλεκτικά, ἀλλὰ χωρῶντας πρὸς ἅπαντας τοὺς ὁμοφυεῖς, ἀνεξάρτητα τῆς στάσεως τους πρὸς ἡμᾶς: «*εἴπωμεν, ἀδελφοί, καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς, μὴ ὅτι τοῖς δι' ἀγάπην τι πεπονηκόσιν ἢ πεπονθόσι συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει· δῶμεν συγγνώμην ἀλλήλοις*».

Τὸ Πάσχα, παρατηρεῖ ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος, εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος σταυρώθηκε καὶ ἀπέθανε καὶ ἀναστήθηκε γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ μᾶς προσφέρει τὴ σωτηρία καὶ τὴν υἰοθεσία. Διευκρινίζει ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος ὅτι ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ δικὴ μας ἀνάστασις, ἀφοῦ ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ἁμαρτωλοί, οἱ κάτω κείμενοι, ὄχι ὁ Χριστός. Πῶς θὰ ἦταν δυνατόν, συνεχίζει, ὁ Χριστός, ὁ «*μὴ πεσὼν εἰς ἁμαρτίαν ποτέ*» καὶ τῆς οἰκειᾶς δόξης «*μηδὲ ἀλλοιωθεῖς... κἂν ὀπωσοῦν*» νὰ ἀναστηθεῖ ἢ νὰ δοξαστεῖ δὲν εἶναι δυνατόν, διότι ὁ Χριστός «*ἀεὶ ὢν ὑπερδοξασμένος*». Ἐπομένως ἀνάστασις Χριστοῦ καὶ δόξα Χριστοῦ εἶναι ἡ δικιά μας δόξα, ἡ ὁποία γίνεται «*ἐν ἡμῖν*» καὶ δεικνύεται καὶ φαίνεται, διὰ τῆς δικῆς του ἀναστάσεως. Πῶς γίνεται αὐτό; Διὰ τῆς οἰκειώσεως τῶν ἡμετέρων: «*ἅπαξ γὰρ οἰκειωσάμενος τὰ ἡμέτερα*», αὐτά, τὰ ὁποῖα «*ποιεῖν ἐν ἡμῖν*», τὰ ἴδια τοῦτα «*ἐαυτῷ ἐπιγράφεται*». Ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ δόξα, ὅμως, μᾶς λέει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, προσφέρονται καὶ προσλαμβάνονται κατὰ τὴν συμπόρευση τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸν Χριστὸν στὴν ὁδὸ τῆς ταπεινώσεως πρὸς τὸν δοξασμὸν: «*Χθὲς συνεσταυρούμεν Χριστῷ*», παρατηρεῖ, «*σήμερον συνδοξάζομαι· χθὲς συνεκρούμεν, συζωοποιοῦμαι σήμερον· χθὲς συνεθαπτόμεν, σήμερον συνεγείρομαι*».

Εἰς ἐνδειξὴν εὐγνωμοσύνης, προσφέρουμε καὶ ἐμεῖς, ὅπως τὸ πάλαι οἱ Ἑβραῖοι, δῶρα καὶ θυσίες σὲ αὐτὸν ποὺ ἔπαθε καὶ ἀναστήθηκε γιὰ χάριν μας: «*καρποφορήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντι καὶ ἀναστάντι*». Δὲν τοῦ προσφέρουμε, ὅμως, θυσίες ἀλόγων ζώων, οἱ ὁποῖες δὲν τὸν εὐχαριστοῦν (Ἐβρ. 10, 5-6· *Ψαλμ.* 39, 7· *Ἦσ.* 1, 11). Οὔτε βέβαια ἡ κάρπωσή μας ἀφορᾷ στὰ πολύτιμα τοῦ κόσμου τούτου, τὰ ὑλικά καὶ φθαρτά: «*Χρυσὸν με ἴσως οἶσθε λέγειν, ἢ ἄργυρον, ἢ ὑφάσματα, ἢ λίθους τῶν διαφανῶν καὶ τιμίων, γῆς ῥέουσας ὕλην, καὶ κάτω μένου-*

σαν, ἥς αἰεὶ τὸ πλεῖον ἔχουσιν οἱ κακοὶ καὶ δοῦλοι τῶν κάτω καὶ τοῦ κοσμοκράτορος». Ἄντ' αὐτοῦ προσφέρουμε μόνο ὅ,τι εἶναι ἀρεστὸ σὲ αὐτόν. Καὶ ἀρεστὸ σὲ αὐτόν εἶναι ἡ προσφορὰ τῶν σωμάτων μας ὡς θυσίας ζώσας καὶ ἀγίας, κατὰ τὸ ἀποστολικὸ πρόσταγμα (Ρωμ. 12, 1). Τὸ πῶς γίνεται αὐτὴ ἡ θυσία ἐπεξηγεῖται ἀπὸ τὸν ἄββᾶ Δωρόθεο· μὲ τὸ νὰ μὴν πράττουμε πλέον, γράφει, τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν μας (Εφ. 2, 3), νὰ νεκρώσουμε τὰ μέλη μας «τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» (Κολ. 3, 5), νὰ μὴν ἀγαποῦμε τὸν κόσμον καὶ τὰ θέληγιά του, τὴν ἐπιθυμία τῆς σάρκας καὶ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ἀλαζονία ποὺ διακρίνει τὴν καθημερινὴ ζωὴ (Α΄ Ἰω. 2, 15-16), δηλαδὴ τὴ φιληδονία, τὴ φιλαργυρία καὶ τὴ φιλοδοξία. Νὰ πορευόμαστε δὲ στὴ ζωὴ μας σύμφωνα μὲ τὸν νόμο τοῦ πνεύματος (Γαλ. 5, 16), ὑποτασσόμενοι στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Τούτῃ εἶναι ἡ ζῶσα θυσία, ἡ ἀγία καὶ εὐάρεστος στὸν Θεό. Καὶ εἶναι ζῶσα θυσία, διότι ὅσοι θυσιάζονται δὲν πεθαίνουν, ὅπως γινόταν μὲ τὰ ἄλογα ζῶα ποὺ ὀδηγοῦνταν στὴ θυσία.

Συνεπῶς, τὸ «καρποφορήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς» εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας εἰς τὸν Χριστό, ἡ σύντονη ἄσκηση καὶ ἡ καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν. Εἶναι, κατὰ τὶς ἐπισημάνσεις τοῦ Συμεῶνος τοῦ Νέου Θεολόγου, ἡ ἔμπρακτος πίστις, ἡ ὁποία ἔχει «ἐν ἑαυτῇ» τὸν ζωογονοῦντα Θεὸ κατοικοεδρεύοντα στὸν ἄνθρωπο. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος φωτίζεται ἀπὸ τὴ φωτοφόρο παρουσία τοῦ Πνεύματος καὶ ὀρθοδοξεῖ· δὲν λέει «ἀνάστασιν Χριστοῦ πιστεύσαντες», ἀλλὰ «ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι», γευόμενος τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ δόξα καὶ ζωὴ. Τοῦτο εἶναι τὸ νόμιμο τῆς κατ' εἰκόνας Θεοῦ δημιουργίας μας· ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τιμιώτερο «πάντων τῶν ὀρωμένων κτισμάτων», ἀλλὰ καὶ τὸ οἰκειότατο στὸν Θεό. Ὅχι μόνο ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς δημιουργήθηκε κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν (Γέν. 1, 26-27· 2, 7), ἀλλὰ καὶ διότι, ἐπισημαίνει ὁ ἄββᾶς Δωρόθεος, ἐπιδημήσας πρὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος «ἀνθρώπου μορφήν ἀνέλαβε», ἔγινε, ἄλλαις λέξεσι, ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὅμοιος μαζί μας «πλὴν τῆς ἁμαρτίας». Ἀφοῦ, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος ἔχει τέτοια ἀξία, ζητᾶ ἀπὸ αὐτόν ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ τὴν ἀνάλογη βιωτὴ· νὰ προσφέρει στὸν δημιουργὸ Θεὸ καθαρὸ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία τὸν ἑαυτό του, ὥστε νὰ ἀναδειχθεῖ καὶ νὰ λάμψει τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς, τιμῶντας τοιοῦτοτρόπως τὸ ἀρχέτυπο

του, «*τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα καθ' ἣν γεγόναμεν*». Ἐξοῦ καὶ τὸ αἶτημα τοῦ Γρηγορίου: «*ἀποδῶμεν τῇ εἰκόνι τὸ “κατ’ εἰκόνα”, γνωρίσωμεν ἡμῶν τὸ ἀξίωμα, τιμήσωμεν τὸ ἀρχέτυπον, γινῶμεν τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὑπὲρ τίνος Χριστὸς ἀπέθανε*».

ΠΑΡΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργοπούλου
Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδαχῆς καὶ ἐμπειρίας σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου εἶναι ἓνα φαινόμενο μόνιμο στὴν ἱστορικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας. Μαρτυρεῖται ἤδη ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀποστολικά χρόνια (Α' Ἰω. 2, 22-26. Β' Ἰω. 7). Πλῆθος αἰρέσεων καὶ θεωριῶν, ἄλλοτε εὐθέως καὶ ἄλλοτε συγκεκριμένως, ἐπιχείρησαν καὶ ἐπιχειροῦν μέχρι σήμερα νὰ παραχαράξουν ἢ καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτοσυνειδησία καὶ τὸ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας σχετικὰ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ εἰκοστοῦ, δημιουργήθηκαν αἰρετικὰ καὶ παραχριστιανικὰ συστήματα, ἀλλὰ καὶ ἀποκρυφιστικὲς θεωρίες, οἱ ὁποῖες ὑπάρχουν μέχρι σήμερα καὶ συνεχίζουν νὰ παραμορφώνουν καὶ νὰ ἀκρωτηριάζουν τὴν ἐξ Ἀποκαλύψεως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀναφέρει πολὺ χαρακτηριστικὰ ὁ καθηγητὴς κ. Εὐάγγελος Θεοδώρου: «*Συχνὰ ὑπάρχουν ἰσχυρισμοὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ, οἱ ὁποῖοι, εἴτε μὲ ἔκδηλη ἀντιχριστιανικὴ διάθεσιν, εἴτε κατὰ συγκεκριμένον τρόπον μὲ χρῆσιν εὐσεβοφανοῦς προσωπείου, ὑπονομεύουν αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ χριστιανισμοῦ*»¹.

Ἡ διατύπωση τῶν αἰρετικῶν ἀντιλήψεων σχετίζεται στὶς μὲν αἰρετικὲς κινήσεις, μὲ τὴν δῆθεν ὀρθὴ κατανόηση τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς ὁποίας κάθε τέτοια ὁμάδα διεκδικεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό της, στὶς δὲ παραχριστιανικὲς κινήσεις (π.χ. Μορμόνοι) μὲ τὴν

---

1. Βλ. Προλεγόμενα στὴν Χριστολογικὴ Ἀπολογητικὴ, στὸ ΘΕΟΛΟΓΙΑ 68 (1997), σ. 626.

ἀνεπάρκεια, κατ' αὐτές, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θείας Ἀποκαλύψεως καὶ τὴν ἀνάγκη συμπληρώσεώς της καὶ σὲ ἄλλες μὲ μοναδικὸ μέσο ἐρμηνείας ἀποκλειστικῶς τὸ ἔργο τοῦ ἰδρυτῆ τῆς κίνησης (π.χ. Χριστιανικὴ Ἐπιστήμη).

Ἀντιθέτως στὰ ἀποκρυφιστικὰ συστήματα σχετίζεται μὲ τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἀξιολόγησης τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὸ τὸ πρῖσμα μιᾶς ἐσωτερικιστικῆς - μυστικῆς γνώσης ἢ ἀρχέγονης σοφίας, πού ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν ἢ ἀκόμα καὶ μὲ ἀποκαλύψεις πνευμάτων σὲ ὀρισμένους ἀποκρυφιστικοὺς χώρους (π.χ. Πνευματισμός).

Οἱ ἰσχυρισμοί, βεβαίως, αὐτῶν τῶν κινήσεων, τόσο τῶν αἰρετικῶν, ὅσο καὶ τῶν ἀποκρυφιστικῶν, ἀποτελοῦν, συνήθως, τὴ σύγχρονη ἔκφραση παλαιότερων πλανῶν πού ξαναεμφανίζονται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο μὲ καινούργια ἐπωνυμία. Χωρὶς ἀντικειμενικὴ δυσκολία πολλὲς ἀπὸ τὶς σύγχρονες ἀποκρυφιστικὲς καὶ νεοεποχίτικες θεωρίες περὶ Χριστοῦ μποροῦν ἄνετα νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς Νεογνωστικὲς.

Στὰ ἴδια πλαίσια καὶ μὲ ἀντικειμενικὴ στόχευση τὴν ἀλλοίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδαχῆς γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου πρέπει ἐπίσης νὰ ἐντάξουμε καὶ τὶς ὑποულές μεθοδεύσεις τοῦ σύγχρονου καὶ ποικιλόμορφου **θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ**.

Κάθε λόγος γιὰ σύνθεση τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν παραδόσεων, γιὰ ἐπιμέρους ἐνσωμάτωση καὶ σύγκλιση τῶν ὑποτιθέμενων κοινῶν στοιχείων ὅλων τῶν θρησκειῶν, παρὰ τὸ ἄκρως ἔλκυστικὸ λεξιλόγιο πού οἱ θιασῶτες τοῦ φαινομένου χρησιμοποιοῦν, δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ μία προσπάθεια νὰ ἐπιτευχθεῖ ἓνας ἐνιαῖος συνδυασμὸς ἀντίθετων ἢ ἀσυμβίβαστων στοιχείων καὶ μεγεθῶν. Τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ στὰ πλαίσια τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ, ἐπισημαίνει πολὺ εὐστοχα ὁ Δανὸς θρησκευτολόγος καθηγητῆς J. Aagaard (1928-2007), «*ἰσοπεδώνεται*»².

2. Βλ. J. Aagaard, *Synkretismus*, στὸ H. Krüger, W. Löser - W. Müller - Römhald u.a (Hrsg), *Ökumeme Lexikon. Kirchen, Religionen Bewegungen*, 1983, στ. 1133: «*von Synkretismus nur die Rede sein kann, wenn Christus nicht mehr ins Zentrum, sondern mit anderen relig. Meistern und Religionsstiftern in eine Reihe gestellt wird. In unserem Jahrhundert ist ein internationaler Synkretismus entstanden, der behauptet, daß alle Religionen gleich wahr sind und zu demselben Ziel*

Για όλες αυτές τις αίρετικές, παραχριστιανικές, άποκρυφιστικές και νεοεποχίτικες έκδοχές για το πρόσωπο του Χριστού και γενικά για κάθε θεωρία περι Χριστού που άκρωτηριάζει την εκκλησιαστική διδαχή και αυτοσυνειδησία σχετικά με το πάνσεπτο πρόσωπο του Θεανθρώπου (Ιω. 20, 30· 21, 25. Α΄ Ιω. 1, 1-4. Α΄ Πέτρ. 1, 12) ή επιχειρεί να την αντικαταστήσει, ισχύουν διαχρονικά και στο άκέραιο οι θέσεις του αγίου Ίουστίνου Φιλοσόφου και Μάρτυρος, ότι «πολλοί γάρ και ἄθεα και βλάσφημα και ἄδικα ἐν ὀνόματι αὐτοῦ παραχαράσσοντες ἐδίδαξαν, καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος διαβόλου ἐμβαλλόμενα ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐδίδαξαν καὶ διδάσκουσι μέχρι νῦν»³.

führen. Jesus Christus wird nivelliert und zu einem unter mehreren».

3. Βλ. Ίουστίνου, *Διάλογος*, 82, PG 6, 669 C.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΟΥ

Πρωτ. Πέτρου Παπαπέτρου

Μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο ο πόνος αντιμετωπίζεται κάθε φορά με ύποκειμενικά κριτήρια αισιοδοξίας ή άπαισιοδοξίας. Στον χώρο, όμως, της ορθόδοξης παράδοσης ο πόνος λειτουργεί σαν ένα μυστηριακό γεγονός το οποίο κανείς, κοσμικά σκεπτόμενος, δεν μπορεί να κατανοήσει οντολογικά αν δεν το βιώσει προσωπικά, στην προοπτική βέβαια της μεταμόρφωσής του, από πρόβλημα ύπαρξιακό σε καθαρτικό μέσο των παθών. Εάν ο άνθρωπος θελήσει να κατανοήσει το γεγονός του πόνου μέσα από ορθολογιστικά κριτήρια θα απογοητευτεί, γιατί θα το βρει ανεξακρίβωτο και άπροσπέλαστο. Η ισχυρή ανθρώπινη σκέψη, βασισμένη πάνω στην κοσμοθεωρία του υλισμού και του ευδαιμονισμού, θα έρθει αντιμέτωπη με ένα μυστήριο, το οποίο μπορεί να προκαλέσει βαρύτατο ψυχικό ρήγμα άεελπισίας. Δεν είναι δυνατόν για κάποιον, ο οποίος είναι έμποτισμένος με την ιδέα της αυτοπραγμάτωσης, ότι δηλαδή όλα μπορεί να τα καταφέρει και δεν έχει την ανάγκη κανενός, ν' αντιμετωπίσει το γεγονός του πόνου ορθά να το αντιμετωπίσει με άλλα λόγια ως δώρο θεραπευτικό, με σκοπό τη σωτηρία του και την εν γένει ώριμανση και ολοκλήρωσή του. Στηριζόμενος κανείς στις δικές του δυνάμεις εφευρίσκει πολλαπλές μεθόδους, για ν' άντεπεξέλθει. Στον αγώνα αυτό, όμως, αντιλαμβάνεται ότι ή μάχη είναι δύσκολη και οί δυνάμεις του έλλειπεις. Γι' αυτό, πολλές φορές απογοητεύεται και παραδίνεται σ' ένα άτέλειωτο μαρτύριο. Ενώπιον αυτής της λογικής, ύψώνεται ένα μεγάλο ερώτημα: «Πρός τί ο πόνος;».

Η άφιξη του πόνου προαναγγέλλει το τέλος της βιολογικής ζωής⁴, το οποίο καθιστά τον άνθρωπο άναχωρητή της προσωρινότη-

---

4. Βλ. Γεωργίου Ι. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ηθική II*, έκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 615.

τας και μέτοχο μίας άλλης πραγματικότητας, υπερβατικής. Ο πόνος γίνεται τὸ ἐφαλτήριο για πνευματική ἐκγύμναση τοῦ σώματος και τῆς ψυχῆς, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνακαίνισή τους. Ὁ Ἡσύχιος ὁ Πρεσβύτερος μᾶς διδάσκει πὼς ἡ θλίψη, τὰ διάφορα δεινὰ και ἐν γένει «αἱ παιδευτικαὶ τῶν πειρασμῶν συμβάσεις», προξενοῦν στὸν ἄνθρωπο πολλὰς ἀρετῆς, ὅπως σωφροσύνη, συστολή τῆς καρδίας, ἐγρήγορηση-νήψη⁵. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρατηρεῖ ὅτι τὰ δεινὰ και οἱ θλίψεις ἀποτελοῦν θεῖα παιδαγωγία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος σωφρονίζεται, στρέφεται πρὸς τὴν Ἐκκλησία, μετανοεῖ και γενικὰ ἐπιδεικνύει «πολλὴ πρὸς ἀρετὴν» ἐπίδοση⁶.

Κάθε προσπάθεια ἀποφυγῆς τῆς ὀδύνης καταλήγει σὲ ἀδιέξοδο, ἀφοῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ὀριμάσει πνευματικὰ ζῶντας μέσα στὴν καλοπέραση και τὴν ἡδονή «σαρκὸς εὐπαθούσης ὁ τῆς ἀμαρτίας εἴωθε παιεῖσθαι τόνος», μᾶς ἐπισημαίνει ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς⁷. Εἶναι ἀπαραίτητο στὸν ἄνθρωπο νὰ δοκιμαστεῖ, για νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ ἀμαρτίες, τὰ πάθη και ἡ ροπή του πρὸς τὸ κακό. Αὐτό, ὑποδηλώνει τὴν ἐκούσια παραδοχὴ τοῦ πόνου ὡς παιδαγωγικοῦ μέσου τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ, για νὰ φθάσει ὁ ἄνθρωπος στὸν ἀγιασμό και τὴ θέωση. Πρότυπο, σὲ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος

5. Ἡσυχίου Πρεσβυτέρου, *Πρὸς Θεόδουλον*, 7, Φιλοκαλία, τ. Α', σ. 142.

6. «ὁ ἀκόλαστος σώφρων ἐγένετο νῦν, ὁ θρασὺς ἐπεικέστερος, ὁ ῥάθυμος σπουδαῖος, οἱ μηδέποτε ἐκκλησίαν ἰδόντες, ἀλλ' ἐν θεάτροις προσεδρεύοντες, ἐν ἐκκλησία διημερεύουσιν νῦν... ἐντεῦθεν ἡμῖν πολλὴ πρὸς ἀρετὴν ἐπίδοσις ἔσται, ἐπιτεινομένης ἡμῖν τῆς εὐλαβείας διὰ τῆς ἀγωνίας. Δυνατὸς μὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἅπαντα λῦσαι σήμερον τὰ δεινὰ· ἀλλ' ἕως ἂν ἴδῃ καθαρθέντας ἡμᾶς, ἕως ἂν ἴδῃ γενομένην ἐπιστροφὴν, και μετάνοιαν παγίαν και ἄσειστον, οὐ καταλβεῖ τὴν θλίψιν. Καὶ γὰρ ὁ χρυσοχόος ἕως ἂν ἴδῃ τὸ χρυσίον καλῶς ἐκκαθαρθέν, οὐκ ἀνασπᾷ τοῦ χωνευτηρίου οὕτω και ὁ Θεὸς οὐ παράγει τοῦτο τὸ νέφος, ἕως ἂν ἡμᾶς σωφρονίση καλῶς». Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ὁμιλία Δ'*, *Παράκλησις πρὸς τὸν λαὸν περὶ καρτερίας και ὑπομονῆς*, PG 49, 62-63· EΠΕ 32, σσ. 72, 1-17.

7. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Περὶ Θεολογίας και τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ, ἑκατοντὰς Γ'*, 19, Φιλοκαλία, τ. Β', σσ. 94-95. Περισσότερα για τὸ δίπτυχο ἡδονή-ὀδύνη βλ. Ἀρχιμ. Εὐσέβιου (Βίττη), *Ἡδονή-Ὀδύνη, Ὁ διπλὸς καρπὸς τῆς αἰσθήσεως*, ἔκδ. Ακρίτας, Ἀθήνα 2005⁴.

ἔπαθε ὡς ἄνθρωπος, βιώνοντας τὸν πόνο εἰς τὸν ὕψιστο βαθμὸ μέχρι τοῦ σταυρικοῦ τέλους.

Ἡ ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ στὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ ὑπόδειγμα ὑπακοῆς γιὰ τὸν καθένα. Οἱ δοκιμασίες καὶ τὰ πάθη Του γίνονται τὸ βάλσαμο παρηγοριᾶς καὶ ὁ ὁδοδείκτης στὴν πορεία τοῦ ἀγωνιζόμενου ἀπέναντι στὸν πόνο. Ἡ ἐμπιστοσύνη στὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐπιτρέπει ταραχὴ καὶ ἀπογοήτευση, διότι ὅσο πικρὴ καὶ ἂν φαίνεται ἡ θλίψη, τόσο σωτήρια καὶ μακάρια ἀποτελέσματα φέρει· «*ἔπαθλα τῶν ἰδρώτων*», τὰ χαρακτηρίζει ὁ ἱερός Χρυσόστομος⁸.

Ἡ ἀναγνώριση τοῦ πόνου ὡς εὐεργεσίας δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Χριστιανὸς τὸν ἐπιδιώκει ἢ ὅτι οἰκειοθελῶς τὸν ἐπιλέγει, ὥστε νὰ ὑποφέρει, ἀλλὰ ὅτι τὸν ὑπομένει ὡς ὄργανο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ταπεινώσει τὸν ἐγωισμό του καὶ νὰ τὸν διευκολύνει στὴν κοινωνία μαζί Του. Σὲ χαρισματικὸ ἐπίπεδο, παρατηρεῖται, πολλές φορές, μία ἐνθουσιαστικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου, ὅπως στὶς περιπτώσεις τῶν μαρτύρων, οἱ ὁποῖοι ἐκούσια ὀδηγοῦνταν στὸ μαρτύριο ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστό. Αὐτὸ τὸ μέτρο τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεση ἀντιμετώπισης τοῦ πόνου, γιατί, ἂν ὑπάρχει ἀγάπη, τότε καταργεῖται ὁ θάνατος, στὴ θεὰ τοῦ ὁποῖου δὲν ὑπάρχει ἴχνος δυστυχίας ἢ ἀγωνίας. Σὲ ἀντίθετη περίπτωσι, ὅταν ὑπάρχει ἔλλειψη ἢ ἀνεπάρκεια ἀγάπης, τότε ὁ πόνος συγκλονίζει καὶ ἀναστατώνει σὲ σημεῖο ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει καὶ τὴν ἀγανάκτηση ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ⁹.

Ἡ χρῆση θεραπευτικῶν-ἀναλγητικῶν μέσων, δηλαδὴ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν φαρμάκων, δὲν εἶναι ἐναντία στὸ πνεῦμα καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ καὶ αὐτὰ εἶναι μέσα στὸ δημιουργικὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὸν ἰατρό, τὸν συμβου-

8. «*Μηδὲν οὖν σὲ ταραττέτω τῶν ἐπαγομένων δεινῶν, ἀλλ' ὅσῳπερ ἂν αὐξῆται τὰ κύματα, καὶ μείζον γένηται τὸ κλυδώνιον, τοσοῦτῳ μείζονα ἀνάμενε τὴν ἐμπορίαν, καὶ πολλῶ πλείονα τὰ ἔπαθλα τῶν ἰδρώτων, καὶ μείζονα καὶ λαμπρότερα*». Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ἐπιστολὴ ΡΕ', Εἰς Χαλκιδίαν*, PG 52, 664' ΕΠΕ 38, σ. 188, 19-23.

9. Βλ. Γεωργίου Ἰ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 619 κ.έ.

λεύεται, τὸν εὐλογεῖ, τὸν παραδέχεται¹⁰. Πολὺ χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ παραιναιτικὰ λόγια τῆς Σοφίας Σειράχ: «*Τίμα ἰατρὸν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ, καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισεν Κύριος· παρὰ γὰρ Ὑψίστου ἐστὶν ἴασις.... Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς φάρμακα, καὶ ἀνὴρ φρόνιμος οὐ προσοχθεῖ αὐτοῖς....καὶ αὐτὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ*»¹¹. Ὁ Θεὸς ἔδωσε στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἰκανότητα νὰ γνωρίσουν τὴν ἰατρικὴ ἐπιστήμη, νὰ τὸν δοξάζουν γιὰ τὰ θαυμαστά Του ἔργα καὶ ταυτόχρονα νὰ μποροῦν νὰ ἀνακουφίσουν καὶ νὰ θεραπεύσουν τὸν πόνο τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀσθένεια. Ἔτσι, πρέπει ν' ἀποδίδεται στὸν ἰατρὸ τιμὴ, γιὰτι καὶ αὐτὸς εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο ὀφείλει τὴ γνώση του νὰ θεραπεύει, ἐνῶ τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ φάρμακα, τὰ ὁποῖα καλεῖται ὁ ἄνθρωπος ὡς σῶφρων ν' ἀξιοποιήσει.

Ἡ Ἐκκλησία σέβεται τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἐλευθερία του ὑπενθυμίζοντάς του, πρῶτα, τὸν στόχο του ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ τελείωση καὶ σωτηρία καί, δεύτερο, ὑποδεικνύοντάς του ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ἂν καὶ εἶναι εὐλογία, ὡστόσο ἔχει τὰ ὄριά της καὶ δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸ μέσο θεραπείας¹². Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὡς ἄνω κείμενο τῆς Σοφίας Σειράχ θὰ συμπληρώσει καὶ θὰ πεῖ: «*Τέκνον, ἐν ἀρρωστημάτι σου μὴ παράβλεπε, ἀλλ' εὗξαι Κυρίῳ, καὶ αὐτὸς ἰάσεται σε· ἀπόστησον πλημμέλειαν καὶ εὐθνον χεῖρας καὶ ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας καθάρισον καρδίαν*»¹³. Ἡ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν χρῆση τοῦ Ἁγίου Εὐχελαιίου στὴν καθημερινὴ ποιμαντικὴ μέριμνά της καὶ τὴ σύνδεσή του μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὴ Θεία Εὐχαριστία, ἐπιβεβαιώνει τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι ὁ πόνος εἶναι ἡ ἀφορμὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔναυσμα, γιὰ ν' ἀπομακρυνθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ πάθη καὶ νὰ

10. Περισσότερα γιὰ τὸ θέμα βλ. Μοναχοῦ Μωϋσέως Ἀγιορείτου, *Ὁ Ἄγιος Πόνος, Μαθητεία στὴν ἐπίσκεψη τοῦ πόνου στὴ ζωὴ μας*, ἔκδ. Κέντρο Βιοηθικῆς, Ἡθικῆς καὶ Δεοντολογίας, Ἀθήνα 2005, σσ. 39-55.

11. *Σοφ. Σειρ.* 38,1-6.

12. Βλ. Γεωργίου Ἰ. Μαντζαρίδη, ὁ.π., σσ. 620-621· Βασιλείου Ἰ. Καλλιακμάνη (Πρωτ.), *Μεθοδολογικὰ πρότερα τῆς ποιμαντικῆς, Λεντίῳ ζωννόμενοι*, ἔκδ. Μυθονία, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 194.

13. *Σοφ. Σειρ.* 38, 9-10.

οικειοποιηθεῖ τις ἀρετές, στοχεύοντας ὄχι ἀπλῶς στή σωματική ἴασή του ἀλλά στήν κατὰ Θεοῦ αὔξησι καὶ προκοπή του. Ἡ προτροπή τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου εἶναι πολὺ ἐνδεικτική: «Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω· εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω. ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ’ αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κὰν ἁμαρτίας ἢ πεποικώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε· πολὺ ἰσχύει δέσις δικαίου ἐνεργουμένη»¹⁴.

14. *Ἰακ.* 5, 13-16. Γιὰ τὸ μυστήριον τοῦ Ἁγίου Εὐχελαίου βλ. σχετικὰ, Πρωτ. Βασιλείου Ἰ. Καλλιακμάνη, ὁ.π., σσ. 181-200.

Η ΚΛΙΜΑΞ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ

Ἡ Αγία μας Ἐκκλησία τελεῖ τὴ μὴμη τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, τοῦ συγγραφέα τῆς Κλίμακος, στὶς 30 Μαρτίου. Ὡρισε, ὅμως, νὰ εορτάζεται καὶ τὴν Δ΄ Κυριακὴ τῶν νηστειῶν, ἔχοντας ὡς σκοπὸ νὰ ἐνισχύσει τοὺς πιστοὺς ποὺ διανύουν τὸ στάδιο τῆς νηστείας, εὐρισκόμενοι ἤδη στὴν τέταρτη ἐβδομάδα, ὥστε νὰ τελειώσουν αἰσιῶς, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, τὸ στάδιο τῶν ἀρετῶν, ὅπως ὀνομάζεται ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή¹.

Ἡ πατρίδα τοῦ ὁσίου Ἰωάννου μᾶς εἶναι ἄγνωστη. Εἶναι γενικῶς ἀποδεκτὸ ὅτι ὁ Ἰωάννης Σιναΐτης ἔζησε μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ 6^{ου} μ.Χ. αἰῶνα καὶ τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 7^{ου} (579μ.Χ. - 649μ.Χ.)². Ἡ οἰκογένειά του ἦταν πλούσια καὶ τοῦ προσέφερε τὴ δυνατότητα νὰ παρακολουθήσει ἀνώτερο κύκλο σπουδῶν³. Σὲ ἡλικία 16 ἐτῶν ὁ Ἰωάννης ἀσπάσθηκε τὴ

---

1. Βλ. τὸ στιχηρὸ ἰδιόμελο τῶν αἰῶν τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς: «Τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν ἠνέγκται, οἱ βουλόμενοι ἀθλῆσαι εἰσέλθετε, ἀναζωσάμενοι τὸν καλὸν τῆς νηστείας ἀγῶνα· οἱ γὰρ νομίμως ἀθλοῦντες, δικαίως στεφανοῦνται· καὶ ἀναλαβόντες τὴν πανοπλίαν τοῦ Σταυροῦ, τῷ ἐχθρῷ ἀντιμαχησώμεθα, ὡς τείχος ἀρρηκτον κατέχοντες τὴν Πίστιν, καὶ ὡς θώρακα τὴν προσευχὴν, καὶ περικεφαλαίαν τὴν ἐλεημοσύνην· ἀντὶ μαχαίρας τὴν νηστείαν, ἣτις ἐκτέμνει ἀπὸ καρδίας πᾶσαν κακίαν. Ὁ ποιῶν ταῦτα, τὸν ἀληθινὸν κομίζεται στέφανον, παρὰ τοῦ Παμβασιλέως Χριστοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως».

2. Βλ. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, ΕΠΕ, Φιλοκαλία, τ. 16, σσ. 5-6. Ὁ Δ. Τσάμης διαφοροποιεῖται ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης γεννήθηκε τὸ 525 καὶ κοιμήθηκε τὸ 595. Βλ. Δ. Γ. Τσάμη, *Ἐκκλησιαστικὴ γραμματολογία*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 202. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ καθηγητὴς Δ. Μπαλάνος ἀναφέρει ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης κοιμήθηκε περὶ τὸ 615. Βλ. Δ. Σ. Μπαλάνου, *Οἱ πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1961, σ. 63. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης πέθανε στὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰῶνα. Βλ. Γ. Φλορόφσκυ, *Οἱ βυζαντινοὶ ἀσκητικοὶ καὶ πνευματικοὶ πατέρες* (μτφρ. Παναγιώτου Πάλλη), ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 397.

3. Βλ. Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, *Ἐξήγησις σύντομος εἰς τὴν Κλίμακα τοῦ Ἰωάννου*, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως, Πρέβεζα 2002, σ. 17.

μοναχική ζωή και μπήκε κάτω από την πνευματική καθοδήγηση του Ἀββᾶ Μαρτυρίου. Ὅταν ἀπέθανε ὁ Γέροντάς του, ἀποσύρθηκε στήν περιοχή «Θωλᾶς», σέ ἓνα σπήλαιο, καί ἔζησε ἀσκητική ζωή γιά σαράντα χρόνια. Ὁ Ἰωάννης ἔλαβε πλούσια τή χάρι τοῦ Θεοῦ. Ἐνδεικτικό τῆς ἀγιότητός του εἶναι τὸ ἐξῆς περιστατικό· κάποτε ὁ μαθητής του κοιμόταν στήν περιοχή τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων κάτω ἀπὸ μιὰ πέτρα, ἢ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ πέσει πάνω του καί νὰ τὸν σκοτώσει. Τότε ὁ ἅγιος Ἰωάννης προγνώριζοντας αὐτό, διὰ

τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐνῶ βρισκόταν στήν καλύβα του, φάνηκε στὸν μαθητή του, πὺν κοιμόταν, καί ἀφοῦ τὸν ξύπνησε, τὸν γλύτωσε ἀπὸ βέβαιο θάνατο. Σὲ προχωρημένη ἡλικία ὁ Ἰωάννης ἔγινε ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ, ἀλλὰ ἀργότερα ἐπέστρεψε στήν ἀγαπημένη του ἡσυχία. Κοιμήθηκε στίς 30 Μαρτίου τοῦ 649 μ.Χ. σὲ ἡλικία 70 ἐτῶν.

Ὁ ὁσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης εἶναι γνωστός γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ περίφημου βιβλίου, πὺν ὀνομάζεται *Κλίμαξ* (ἢ *Κλίμαξ τοῦ Παραδείσου*). Τὴν ιδέα τῆς *Κλίμακος* ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ Ἰακώβ, ἐνῶ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀναβαθμῶν ἀπὸ τὴν ἡλικία πὺν ἄρχισε ὁ Κύριος τὸ ἔργο του⁴. Στὸ ἔργο αὐτὸ ὁ συγγραφέας παρουσιάζει συστηματικὰ σὲ τριάντα κεφάλαια τίς θεολογικὲς σκέψεις καί ἐμπειρίες πὺν εἶχε ἀπὸ τὴ μοναχικὴ ζωή, ἀρχίζοντας ἀπὸ τίς πρακτικὲς καί ἀναβαίνοντας ἐπὶ τίς θεωρητικὲς. Καταδεικνύει, μὲ ἄλλα λόγια, τὸν τρόπο πὺν μπορεῖ κανεὶς, διὰ τῆς *Κλίμακος* τῶν ἀρετῶν, νὰ φθάσει στήν ἐν Χριστῷ τελειό-

4. Βλ. Τσάμη, ὅπ.π., σ. 202.

τητα⁵, να επιτύχει δηλαδή τὸ καθ' ὁμοίωσιν.

Ἡ *Κλίμαξ* εἶναι ἓνα βιβλίον, τὸ ὁποῖο ἀγαπήθηκε καὶ διαβάστηκε τόσο ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ χριστιανοὺς. Ἀπόδειξη αὐτοῦ εἶναι τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων ποὺ τὴ διασώζουν⁶. Ἡ *Κλίμαξ* ἔχει μεταφραστεῖ σὲ δεκάδες γλῶσσες καὶ διαλέκτους καὶ ἐπέδρασε πολὺ, τόσο στὸν Ὁρθόδοξο χῶρον (Ρωσία, Σερβία, Ρουμανία), ὅσο καὶ στὸν Δυτικὸ (Γαλλία, Ἰσπανία), ἂν καὶ ἡ δυτικὴ λεγομένη «θεολογία» ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβει στὴν πληρότητά τους τὰ ὀρθόδοξα μηνύματα, βιώματα καὶ ἐμπειρίες.

Παρακάτω θὰ δοθοῦν, ἐν εἶδει σταχυολογήματος, κάποιες βασικὲς διδασκαλίαι τοῦ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος:

- ❖ Ἡ γένεση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ πάθους στὸν ἄνθρωπο ἀκολουθεῖ συγκεκριμένες φάσεις: α) τὴν προσβολή, β) τὸν συνδυασμό, γ) τὴν συγκατάθεση, δ) τὴν αἰχμαλωσία, ε) τὴν πάλη καὶ στ) τὴν τελικὴ διαμόρφωση.
- Προηγεῖται ἡ προσβολή τοῦ λογισμοῦ, ὡς μιὰ σκέψη ἢ εἰκόνα. Τοῦτο δὲν εἶναι ἐφάμαρτο.
- Ἐάν, ὅμως, ὁ ἄνθρωπος ἀρχίσει νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸν πειρασμὸ ἔχουμε τὸν λεγόμενον συνδυασμό, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ στὴ νίκη ἢ τὴν ἧττα. Ἡ ἧττα συνιστᾷ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀμαρτίας. Στὸ στάδιο αὐτὸ ἡ ἀντίδραση τοῦ πιστοῦ περιλαμβάνει τρεῖς κυρίως ἐνέργειαι: τὴν καταφυγὴ στὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἐκζήτησι τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀντιλογία πρὸς τοὺς λόγους καὶ τὶς ὑποβολὰς τῶν πονηρῶν δαιμόνων, καὶ -τὸ πλέον ἀποτελεσματικό- τὴν καταφρόνησι τῶν εἰσηγήσεων τῶν δαιμόνων.
- Ἐάν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντιδράσει ὀρθά, ἀλλὰ συνομιλήσει ἐμπαθῶς μὲ τοὺς λογισμοὺς, τότε περνᾷμε στὸ ἐπόμενο στάδιο, τὴ συγκατάθεση, δηλαδή τὴ συμφωνία τῆς ψυχῆς μὲ τὴν παρισταμένη σκέψη ἢ εἰκόνα.
- Ὅταν ἡ ἰδέα ἢ ἡ εἰκόνα ριζώσῃ μέσα στὴν ψυχὴ μας, τότε ἔχουμε τὴν αἰχμαλωσία, ἡ ὁποία εἶναι ἡ διὰ τῶν ἔργων ἱκανοποίησι τοῦ πάθους.
- Ὅταν ἡ σκέψη ἢ ἡ εἰκόνα αὐτὴ καταλήξῃ νὰ γίνῃ πάθος, τότε χρειάζεται πολὺς κόπος γιὰ νὰ ξεριζωθῇ ἀπὸ τὴν καρδιά, ἐξοῦ καὶ ἡ πάλη, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τὴν αἰχμαλωσία.

5. Βλ. Μπαλάνου, ὅπ.π., σ. 63.

6. Βλ. Φλορόφσκυ, ὅπ.π., σ. 398.

- Ἐνδεχόμενη ἦττα ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τελικὴ διαμόρφωση τοῦ πάθους, τὸ ὁποῖο ἐμφωλεύει πλέον ἐπὶ μακρῶ στὴν ψυχὴ⁷.
- ❖ Ἡ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ εἴτε μοναχοῦ εἴτε αὐτοῦ ποῦ ζεῖ στὸν κόσμο, πρέπει νὰ ἔχει ὡς κέντρο τὸν Χριστό.
  - ❖ Ἡ γνήσια καὶ ἀληθινὴ μετάνοια κέκτηται ὄντολογικὲς διαστάσεις· εἶναι οὐσιαστικὰ διαλλαγὴ μὲ τὸν Θεό, συμφωνία μαζί του γιὰ μιὰ δευτέρη ζωὴ, ποῦ χαρακτηρίζεται ἀφενὸς ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ ἀφετέρου ἀπὸ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ μετάνοια εἶναι ἀνάκληση βαπτίσματος, μιὰ συνεχὴς πορεία αὐτομεμψίας, αὐτοκατάκρισης καὶ ταπεινώσεως· εἶναι διηνεκὴς ἐλπίδα εἰς τὸν Θεὸ καὶ ἄρνηση τῆς ἀπελπισίας· εἶναι καθαρισμὸς τοῦ συνειδότος, ὑπομονὴ εἰς πάντα τὰ ἐπερχόμενα θλιβερά, φυλακὴ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐγκράτεια γαστρὸς ἰσχυρά.
  - ❖ Ἀπόδειξη τῆς πραγματικῆς μετάνοιας εἶναι νὰ θεωρεῖ κανεὶς τὸν ἑαυτὸ του ἄξιο, ὄχι μόνον γιὰ ὅλες τὶς θλίψεις ποῦ τοῦ συμβαίνουν -τις ὀρατές, οἱ ὁποῖες προέρχονται ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὶς ἀόρατες, οἱ ὁποῖες ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους στοὺς δαίμονες καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς- ἀλλὰ καὶ γιὰ πολὺ περισσότερες.
  - ❖ Ὁ ἔγγαμος βίος δὲν εἶναι ἐμπόδιο στὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ. Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν δὲν ἀνήκει μόνον στοὺς μοναχοὺς, ἀλλὰ δωρίζεται καὶ στοὺς ἐγγάμους. Προϋπόθεση εἶναι νὰ ἀγωνίζονται καὶ οἱ ἔγγαμοι στὸ ἀγαθὸ, νὰ μὴν λοιδοροῦν, νὰ μὴν κλέβουν, νὰ μὴν ψεύδονται, νὰ μὴν ὑπερηφανεύονται, νὰ μὴν μισοῦν, νὰ μὴν παραλείπουν τὸν ἐκκλησιασμό, νὰ δείχνουν φιλανθρωπία, νὰ προσέχουν στὸ νὰ μὴν σκανδαλίζουν τοὺς ἄλλους καὶ νὰ μὴν πορνεύουν.
  - ❖ Ἀοργησία εἶναι νὰ νικήσει κανεὶς τὴ φύση του, ὥστε ὑβριζόμενος νὰ μὴν ταράσσεται. Πραότητα εἶναι ἡ κατάσταση, ὅπου ἡ ψυχὴ μένει ἀτάραχη τόσο στὶς ὑβρεὶς καὶ ἀτιμίες, ὅσο καὶ στοὺς ἐπαίνους.
  - ❖ Ἡ μνησικακία εἶναι γέννημα τοῦ θυμοῦ καὶ ἀλλοτρίωση τῆς ἀγάπης. Εἶναι αἰσχύνη προσευχῆς, δηλητήριο ψυχῆς, σκώληκας νοός, διηνεκὴς ἁμαρτία, ἄυπνος παρανομία καὶ ὀλοφάνερη κακία. Ἄγει στὴν ἀπώλεια τῶν ἀρετῶν καὶ τὴν παγίωση τῶν ἁμαρτημάτων.

7. Βλ. Ἀ. Β. Πιτσιλκα, *Γένεσις καὶ θεραπεία τῶν παθῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς κλίμακος*, (δ.δ.), Λάρισα 1984, σσ. 25-38.

- ❖ Ἡ ἐγκράτεια στὶς τροφῆς καθιστᾷ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα ἐλαφρύτερο, ἐνῶ ἡ γαστριμαργία θεωρεῖται ὡς ἀρχηγὸς τῶν παθῶν. Διὰ τῆς νηστείας θλίβεται ἡ κοιλία, ταπεινοῦται ἡ καρδιά, ἐλαφρύνεται ὁ πόλεμος τῶν λογισμῶν καὶ ἡ προσευχὴ ἐπιτελεῖται ἄκοπα. Ὁδηγεῖ ἀκόμη ἡ νηστεία στὴν κατάνυξη, στὴν παύση τῆς πολυλογίας καὶ στὴν ταπείνωση. Ἡ ἀμετρία, ὅμως, στὴν τροφή ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔπαρση, τοὺς ἀκάθαρτους λογισμοὺς, τὶς ἄτοπες φαντασίες, τὴ ρυπαρὰ προσευχὴ, τὴ σαρκικὴ πύρωση, τὴν ὀκνηρία καὶ τὴν εὐτραπελία.
- ❖ Ἡ ἀγνεία, ὡς ὑπερφυῆς ὑπέρβαση τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς, εἶναι δῶρο Θεοῦ, ὄχι ἀνθρώπινο κατόρθωμα. Ἄρχεται ὡς προσπάθεια καὶ ἀγῶνας μὴ συγκατάθεσης στοὺς σαρκικοὺς λογισμοὺς καὶ καταλήγει στὸ τέλειο, στὴν κατὰ Χριστὸ νέκρωση τοῦ σώματος καὶ τὴν ἀγγελικὴ βιωτὴ.
- ❖ Ἡ φιλαργυρία εἶναι συγκεκαλυμμένη ἀπιστία. Εἶναι προσκύνηση τῆς ὕλης, περιορισμὸς στὰ ἐπίγεια καὶ φθαρτὰ πράγματα καὶ ἀπόδειξη ἐσφαλμένου τρόπου πνευματικῆς ζωῆς. Εἶναι ρίζα ὄλων τῶν κακῶν, συνεπάγει τὴν ὀργή, τὴ λύπη, προκαλεῖ τὸ μῖσος καὶ ὀδηγεῖ στὴν κλοπῆ, τὸν φθόνο, τὴν ἔχθρα, τὴ μνησικακία καὶ τὴν ἀσπλαχνία.
- ❖ Ἡ κενοδοξία εἶναι εἰδωλολατρεία, εἶναι γέννημα τῆς ἀπιστίας καὶ πρόδρομος τῆς ὑπερηφάνειας. Ὁ κενόδοξος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν κοινωνία καὶ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸν ἔπαινο τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ κόποι τοῦ στὴν πνευματικὴ ζωὴ ἐξανεμίζονται ἡ νηστεία ποὺ γίνεται γιὰ τὸ θεαθεῖναι εἶναι ἀνώφελη καὶ ἡ προσευχὴ ποὺ διαφημίζεται καταντᾷ ἄσκοπη.
- ❖ Ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς προσευχῆς εἶναι πολὺ μεγάλη· εἶναι καταλλαγὴ μὲ τὸν Θεό, συγχώρηση ἀμαρτιῶν, ἀσπίδα ἐνάντια στοὺς πειρασμοὺς, προστασία ἀπὸ τὶς θλίψεις, νίκη κατὰ τῶν δαιμονικῶν προσβολῶν, εὐφροσύνη τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, πηγὴ τῶν ἀρετῶν, πρόξενος θεῶν χαρισμάτων, τροφή ψυχῆς, φωτισμὸς νοός, ἀναιρετικὴ τῆς ἀπόγνωσης, ἀπόδειξη ἐλπίδος, λύπης λυτῆριο, θυμοῦ μείωση, ἀποκάλυψη μελλόντων ἀγαθῶν.
- ❖ Ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπομάκρυνση καὶ ἀπόθεση κάθε κακῆς ἔννοιας. Ἡ ἀγάπη εἶναι μέθη ψυχῆς, πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως. Ἡ ἀγάπη ὀδηγεῖ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους στὴν ὁμοίωση μὲ τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος «ἀγάπη ἐστίν» (Α' Ἰω. 4, 8).

Ο ΛΕΩΝ ΣΤ' Ο ΣΟΦΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Χρήστου Μπακογιάννη
Υπ. Διδ. Πολιτικής Έπιστήμης

Κείμενο: *Νοσήσας δὲ ὁ Λέων κοιλιακὸν νόσημα τοσοῦτον κατεργάσθη τὴν δύναμιν ὡς μηδὲ δυνηθῆναι διαλεχθῆναι τῇ συγκλήτῳ περὶ νηστείας τὴν συνήθη διάλεξιν, ἣ καλεῖται σελέντιον. Ὅμως ὀλίγα τινὰ ταύτῃ διαλεχθεὶς καὶ ἀξιώσας αὐτοῦ μεμνησθαι καὶ πίστιν εἰς τὴν αὐτοῦ σύμβιον τηρεῖν καὶ εἰς τὸν υἱόν (Ιω. Ζωναραῶς, Ἱστορία, III, Βόννη 1897, σ. 455).*

Ἀπόδοση: Ὁ Λέων [ΣΤ' ὁ Σοφός] ἀρρώστησε μὲ νόσημα κοιλιακὸ καὶ ἦταν τόσο ἐξασθενημένος, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἀπευθύνει πρὸς τὴ σύγκλητο τὴν καθιερωμένη ὁμιλία περὶ νηστείας ποὺ ὀνομάζεται Σελέντιον. Παρὰ ταῦτα κατάφερε νὰ συζητήσῃ γιὰ λίγο μὲ τοὺς συγκλητικούς, ἀξιῶνοντας ἀπὸ αὐτοὺς νὰ τὸν διατηρήσουν στὴ μνήμη τους καὶ νὰ παραμείνουν πιστοὶ στὴ σύζυγο καὶ τὸν υἱό του.

Τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα περιγράφει τὶς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ βυζαντινοῦ βασιλέα Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ιδιαίτερα γνωστὸς γιὰ τὸ νομοθετικὸ καὶ ὑμνογραφικὸ του ἔργο. Ἡ καθιερωμένη προσέγγιση ὀρίζει τὸ Βυζάντιο ὡς θεοκρατικὴ μοναρχία, τῆς ὁποίας τὸ πολιτειακὸ σύστημα προσιδιάζει στὴν ἀπολυταρχία «ἀσιατικοῦ» ἢ «εὐρωπαϊκοῦ» τύπου. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ κράτος περιγράφεται ὡς συγκεντρωτικὸ καὶ ἀπολυταρχικὸ, τὸ ὁποῖο ἐνσαρκώνει ὁ θεοκρατικὰ νομιμοποιημένος ἰδιοκτήτης του, δηλαδή ὁ ἀπόλυτος μονάρχης. Ἡ ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορα ἐκτείνεται, κατὰ τὴν ἄποψη αὐτῆ, κατὰ τρόπο ἀδιαμεσολάβητο στὸ σύνολο τῆς ἐπικρατείας, ἔτσι ὥστε νὰ βιώνεται ἀπὸ τὴν κοινωνία μὲ πρόσημο τὴν ιδιότητα τοῦ ὑπηκόου. Ἡ

προσέγγιση αυτή, παρόλες τις επίμερους διαφοροποιήσεις της, αποτελεῖ τὴν ἑρμηνευτικὴ σταθερὰ τῆς νεοτερικῆς ιστοριογραφίας, ἡ ὁποία δικαιολογεῖ ἄλλωστε τὴν ταξινόμηση τοῦ Βυζαντίου στὴν κατηγορία τοῦ «μεσαίωνα», δηλαδή στὴ δεσποτεία. Στὴν πραγματικότητα ὅλοι συμφωνοῦν γιὰ τὸν ἀπολυταρχικὸ χαρακτήρα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλὰ διαφωνοῦν στὸ ἐὰν ἡ κοινωνία ἦταν φεουδαλική.

Ἐπόμενο πρὸς τὴν προσέγγιση αὐτή, θὰ προβληθεῖ ἡ ἄποψη ὅτι τὸ Βυζάντιο εἶναι πολυεθνικὸ καί, ὡς ἐκ τούτου, ἡ συνεκτικὴ του συνιστώσα εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ὄχι μία ταυτοτικὴ συλλογικότητα, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἐκείνη τοῦ ἑλληνικοῦ γένους. Θεωροῦν ὅτι ἡ «ρήξη» μὲ τὸν προγενέστερο ἑλληνικὸ καὶ ρωμαϊκὸ κόσμο προέκυψε ἀπὸ τὴ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας. Κατ' ἄλλους ἐπῆλθε μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῆς θρησκείας. Κατὰ τὴν κρατοῦσα, ὅμως, ἄποψη ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ συνδυάζεται μὲ μία μείζονα μεταβολὴ τοῦ κοινωνικο-οικονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ παραδείγματος: ἡ ἐξαφάνιση τοῦ συστήματος τῶν πόλεων. Ἐκτιμᾶται ὅτι ἀπὸ τὸν 7^ο αἰῶνα, ἀφενός, ἐνισχύεται ἡ κεντρικὴ ἐξουσία καί, ἀφετέρου, καθιερώνεται ὁ χριστιανισμὸς ὡς ἐπίσημη θρησκεία. Δὲν διευκρινίζεται ὡστόσο ἡ φυσιολογία τοῦ διαφορετικοῦ αὐτοῦ κόσμου. Διότι ἀκόμη καὶ ἂν ἀποδε-

χθοῦμε τὸ τέλος τῶν πόλεων, τὸ ἐρώτημα παραμένει ὡς πρὸς τὴ φύση τῶν κοινωνιῶν τους. Διατήρησαν τὸν ἀνθρωποκεντρικό τους χαρακτήρα ἢ περιῆλθαν στὴ φεουδαρχία; Εἶναι τόσο βαθιὰ ἐδραιωμένη ἢ βεβαιότητα αὐτὴ γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ Βυζαντίου ὡς πολυεθνικῆς καὶ συνάμα θεοκρατικῆς ἀπολυταρχικῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας ἢ συνοχὴ ἐπιτυγχάνεται στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐξουσίας τοῦ αὐτοκράτορα, ὥστε νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ ὀρισμένους ὅτι προσφέρεται ὡς παράδειγμα γιὰ τὴ μελέτη τῶν συγχρόνων αὐταρχικῶν καθεστώτων!

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς βασιλέας εἶναι ἀπόλυτος μονάρχης, ὅπως στὴ φεουδαλικὴ Δύση, προξενεῖ ἐντύπωση τὸ γεγονός ὅτι ὁ Λέων ΣΤ΄ ἀξιῶνει ἀπὸ τὴ Σύγκλητο νὰ τὸν μνημονεύει καὶ νὰ εἶναι πιστὴ στοὺς διαδόχους του (τὴν ἴδια ἀκριβῶς παράκληση εἶχε ἀπευθύνει καὶ ὁ Θεόφιλος, βλ. Ζωναρᾶς, σ. 380). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ συγκλητικοὶ δὲν ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τηρήσουν τὶς ἐντολές του. Τότε ποῖος εἶναι ὑπεράνω; Εἶναι, ἐπίσης, ἀποδεκτὸ ὅτι δὲν εἶχε ἀρμοδιότητες ἢ Σύγκλητος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ὅπως στὴ Ρώμη ἢ στὰ πρωτοβυζαντινὰ χρόνια.

Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ σημειώσουμε τὰ ἐξῆς:

1. Ἡ νομοθεσία τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ δὲν καταργεῖ οὔτε τὶς ἀρχές τῆς βασιλίδος πόλεως οὔτε τὴν κοσμοπολιτικὴ δομὴ τοῦ κράτους. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ συνάγεται τόσο ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν μεταρρυθμίσεων πού ἐπιφέρει στὴν πολιτεία, ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς μετ' αὐτὸν πηγές. Ὅντως, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὸ Ἐπαρχικὸ Βιβλίον, ὁ Λέων ἐπιχειρεῖ νὰ κανονικοποιήσει καὶ τυπικὰ τὴ θέση καὶ τὸν ρόλο τῶν «συστημάτων» στὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς λειτουργίες τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἡ νομοθεσία του δὲν καταργεῖ οὔτε τὸν δῆμο καὶ τὴ Σύγκλητο οὔτε τὰ «συστήματα» τῆς ἐταιρικῆς ἐργασίας, τὰ ὁποῖα ἐξακολούθησαν νὰ διατηροῦν τὴν ἐσωτερικὴ τους αὐτονομία καὶ τὴ θέση τους στὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τῆς μητρόπολης πολιτείας. Ἀπλῶς, διευκρινίζει τὸ κοινωνικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἀσκεῖται ἡ λειτουργία τους, προκειμένου νὰ διασφαλισθεῖ ἡ ἐναρμόνισή τους μὲ τὸ κοινὸ συμφέρον.

2. Ἡ Σύγκλητος ἐξακολουθεῖ νὰ παίζει ἕναν καταστατικὸ ρόλο στὴν πολιτεία καθόλη τὴ μετέπειτα περίοδο καί, μάλιστα, ἕως τὶς τελευταῖες μέρες τῆς. Ἀρκεῖ ὡς πρὸς τὰ ὅρια τῆς μεταρρύθμισης τοῦ Λέοντα ΣΤ' νὰ ἀναφερθοῦμε στὸ ἐπεισόδιο τοῦ πρωτοσπαθάρου Σαμωνᾶ, στενοῦ συνεργάτη του, τὸν ὁποῖο προσπάθησε νὰ διασώσει ἀπὸ τὴ βέβαιη καταδίκη του στὴ Σύγκλητο. Παρὰ τὶς σχετικὲς μεθοδεύσεις καὶ πιέσεις πὸ ὁμολογεῖται ὅτι ἄσκησε ὁ Λέων, σὲ συγκλητικούς ἀξιωματούχους, ἀπέτυχε νὰ ἐπηρεάσει τὴν ἀπόφασή τῆς. Τί σημαίνει αὐτό; Ὅτι ὄχι μόνο δὲν κατάργησε ἢ ἀπομείωσε τὴ θέση τῆς Συγκλήτου στὴ μητρόπολη, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐξουσία του ἦταν σαφῶς δέσμια μιᾶς νομιμότητας στὴν τήρηση, τῆς ὁποίας ἡ Σύγκλητος κατεῖχε κομβικὸ ρόλο. Ὁ Λέων ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ κινεῖται στὸ πλαίσιο τῆς νομιμότητας αὐτῆς, νὰ πολιτεύεται κατὰ τοὺς νόμους καὶ νὰ ὑπὸκειται στὶς ἀποφάσεις τῆς Συγκλήτου.

3. Ὁ βασιλέας δὲν εἶναι, ὅπως διατείνεται ἡ καθιερωμένη ἄποψη, πηγὴ πάσης ἐξουσίας καὶ ρυθμιστὴς τοῦ πολιτεύματος. Πηγὴ τῆς ἐξουσίας εἶναι ὁ λαός/δῆμος καὶ ἡ Σύγκλητος, ὁ δὲ βασιλέας προβάλλει ὡς ὁ κοσμοπολιτικὸς κυβερνήτης. Ἡ ἐξουσία του περιορίζεται ἀπὸ τὸ ἀντισταθμιστικὸ πολιτικὸ περιβάλλον τῆς κοσμοπολιτείας καὶ τῆς μητρόπολης καί, μάλιστα, ἀπὸ τὴν καθιερωμένη ἔννομη τάξη, τὴν ὁποία δὲν μπορούσε νὰ παραβεῖ χωρὶς συνέπειες. Ἡ ἐξουσία του εἶναι ἐντολιακὴ, ἀλλὰ καὶ ἰσόβια. Ἡ δὲ παραμονὴ του στὸν θρόνο τελεῖ ὑπὸ τὸν ὄρο τῆς ἀποδοχῆς του ἀπὸ τὸν δῆμο καὶ τὶς δυνάμεις πὸ λειτουργοῦν ὡς συντελεστὲς τῆς πολιτείας. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι αὐτοκράτορας τύπου Λουδοβίκου ἢ Βικτωρίας, γιατί δὲν εἶναι ἰδιοκτήτης τοῦ κράτους. Στὶς πηγὲς κυριαρχεῖ ὁ ὅρος βασιλεύς. Ὁ ὅρος αὐτοκράτωρ, ὅπου ὑπάρχει, σημαίνει ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν στρατιωτικὸ ἄρχοντα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐκλογή του προϋποθέτει πολλὲς φορὲς τὴν ἐπιδοκιμασία του ἀπὸ τὸν δῆμο καὶ τὴ σύγκλητο. Ἡ ἀνθρωποκεντρικὴ συγκρότηση τῆς πόλης ὑποχρεώνει τὸν βασιλέα νὰ διαλέγεται μὲ τὴν κοινωνία, νὰ δίνει λόγο τῶν πράξεών του, νὰ ἀπολογεῖται καί, σὲ καμία περίπτωσι, νὰ μὴν θεωρεῖ τὴ θέση του ἀδιαμφισβήτητη.

4. Τὸ γεγονός ὅτι πολιτειακὸ κέντρο εἶναι ἡ μητρόπολη πολιτεία καὶ ὄχι ὁ βασιλέας τὸ ἀποδεικνύει ἄλλωστε ἡ προσέγγιση τῆς συνεχείας τοῦ κράτους πὸν διαπιστώνεται στὶς περιπτώσεις ἀσθενείας, ἀνηλικιότητος τοῦ βασιλέα ἢ καὶ ἀπουσίας (σὲ ἐκστρατεῖες κ.λπ.). Τὸ κράτος λειτουργεῖ μὲ θεσμοὺς πολιτικῆς ἀναπλήρωσης ἢ τῆς διοίκησης, δὲν παρατηρεῖται κενό, διότι ἡ βασιλεία δὲν εἶναι προσωποπαγῆς. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ βασιλέας δὲν διαθέτει ἰδιοκτησιακὴ σχέση μετὴν ἐξουσία, τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας δὲν ἔχουν πολιτικὴ ἀρμοδιότητα παρὰ μόνον ἐὰν ἡ Πόλις τοὺς τὴν ἀποδίδει ρητά. Ἐπειδὴ ὁ βυζαντινὸς βασιλέας κατέχει βασικὰ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῆς Κωνσταντινούπολης, γι' αὐτὸ καὶ παραμένει κατὰ κανόνα σὲ αὐτὴ. Σπανίως πραγματοποιοῖ ἐπισκέψεις πέραν τῆς Θράκης ἢ τῆς Βιθυνίας (ἐκτὸς καὶ ἐὰν πρόκειται γιὰ πολεμικὴ ἀποστολή).

(συνεχίζεται)

